

Opinnäytetyö (AMK)

Sosionomi

2018

Meiju Vesa

KUVAT VARHAISKASVATTAJAN PEDAGOGISEN TYÖN TUKENA

– päiväkotiryhmässä, jossa
maahanmuuttajataustaisia lapsia

Meiju Vesa

KUVAT VARHAISKASVATTAJAN PEDAGOGISEN TYÖN TUkena

- päiväkotiryhmässä, jossa maahanmuuttajataustaisia lapsia

Kehittämistyö Touhula Jaanin päiväkodin kanssa alkoi syksyllä 2017. Kehittämistyön tarpeeksi määriteltiin puhetta tukevan menetelmän eli kuvallisen tuen aloittaminen sekä lisääminen Jaanin päiväkodissa. Kehittämistyöllä pyrittiin huolehtimaan siitä, että lapset saavat hyvät lähtökohdat monikielisen päiväkotiryhmän arjessa toimimiseen. Kehittämistyön tavoitteena oli valmistaa kevääseen 2018 mennessä kuvamateriaalipaketti, joka tukisi varhaiskasvattajien pedagogisen työn lisäksi lasten vuorovaikutusta, kielen kehitystä, omatoimisuutta ja osallisuutta.

Kehittämismenetelmiä tässä työssä olivat kokeileva toiminta eli menetelmän kokeilu käytännössä, dialoginen keskustelu, menetelmäkirjallisuuden ja aikaisemman tiedon käyttö. Prosessin alussa keräsin teoreettista tietoa kuvien käytöstä puheen tukena, varhaiskasvattajan vuorovaikutteisesta työotteesta, arjen jäsentämisestä kuvien avulla sekä maahanmuuttajataustaisista lapsista oppijoina varhaiskasvatuksessa. Muiksi tiedonhankintamenetelmiksi valikoituivat sähköpostitiedustelu ja teemahaastattelu, jotka toteutin yhdessä päiväkodinjohtajan kanssa sekä varhaiskasvattajille valmistetut kyselylomakkeet, joiden avulla kartoitin varhaiskasvattajien näkemyksiä kehittämistyön tarpeista. Lisäksi keräsin tietoa kenttäpäiväkirjaan kirjaamalla omilla muistiinpanoillani ja materiaalien kuvallisella dokumentoinnilla, sekä sosiokulttuurisella työotteella.

Käytettyjen kehittämismenetelmien perusteella valmistin kattavat kuvamateriaalipaketit molempiin yli kolme vuotiaiden lasten ryhmiin. Kuvat, joita valmistin puheen ja ymmärtämisen tueksi sisälsivät lasten osallisuutta tukevia kuvia, pedagogisena välineenä käytettäviä kuvia sekä päiväjärjestystä ja toimintaohjeita jäsentäviä kuvia. Kehittämistyöprosessin lopussa valmistin Jaanin päiväkotiin tarkoitetun opasvihon, jossa kerrotaan tarkemmin kuvamateriaalipaketin kuvien tavoitteista ja käytöstä.

ASIASANAT:

Varhaiskasvatus, kuvat viestinnässä, kuvastruktuuri, vuorovaikutus, maahanmuuttajataustaiset lapset, kehittämistoiminta

Meiju Vesa

VISUAL COMMUNICATION METHODS SUPPORTING EDUCATION PERSONNELS WORK

- in kindergarten group which includes children with immigrant background

This development project was made with Touhula Jaanis kindergarten and it began in autumn 2017. The main aim of this development project was to create augmentative communication system and add visual communication methods in Jaanis kindergarten. This project was made because we wanted to make sure that every child in this kindergarten can have good opportunities for act in multilingual kindergarten group. Development project goal was to make visual communication package by 2018 spring, which would support Jaanis education personnel of doing pedagogic work and help children to interaction, linguistically development and participation.

Development methods used were experimental action, dialogic discussion, use of former knowledge and theory literature. In the beginning of this process, I collected theoretical information of augmentative communication, education personnel work skills of interaction, everyday structure using visual methods and children who has immigrant background in early childhood education. Other information collection methods were email connection and theme interview, which I executed with managing director of the kindergarten. Form surveys were for education personnel and the use of those helped of collecting their vision concerning needs of this development project. Additionally, I also collected information by using my personal diary and picture documentation as well as using sociocultural work method.

All these used development methods helped me to make comprehensive visual communication packages for both over three-year old's children groups. Visual augmentative communication pictures supported children participation, were pedagogic tools for education personnel, helped day structure and procedure understanding. In the end of this process I made guide book for education personnel which includes aims and instructions of using visual communication pictures.

KEYWORDS:

Early childhood education, visual communication methods, picture structure, interaction, children with immigrant background, development

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 LÄHTÖKOHDAT KEHITTÄMISTYÖLLE	8
2.1 Toimeksiantajan kuvaus ja kehittämistyön tarve sekä tavoite	8
2.2 Varhaiskasvatuksen lähtökohtia	9
3 KUVAT YHTEISTÄ VIESTINTÄÄ TUKEMASSA	10
3.1 Kuvat puheen tukena	10
3.2 Varhaiskasvattajana vuorovaikutustilanteessa	13
3.3 Kuvat lapsen arkea jäsentämässä	15
4 MAAHANMUUTTAJATAUSTAISET LAPSET VARHAISKASVATUKSESSA	18
4.1 Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa	18
4.2 Toisen kielen oppiminen	20
5 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS	24
5.1 Kehittämistyön määrittely	24
5.2 Kehittämisen- ja tiedonhankintamenetelmät	24
5.3 Kehittämistyö prosessina	26
6 TUOTOKSEN ESITTELY	31
6.1 Lasten osallisuutta tukevat kuvat	31
6.2 Kuvat varhaiskasvattajan pedagogisena välineenä	33
6.3 Kuvitettu päiväjärjestys ja muut kuvastruktuurit	35
7 ARVIOINTI JA POHDINTA	37
7.1 Kehittämisprosessin arviointi	37
7.2 Tuotoksen arviointi	38
7.3 Luotettavuus ja ammatillinen kasvu	41
LÄHTEET	42

LIITTEET

- Liite 1. Kyselylomake varhaiskasvattajille.
- Liite 2. Teemahaastattelu.
- Liite 3. Tervehdys koteihin.
- Liite 4. Opas kuvien käyttöön.

KUVAT

- Kuva 1. Leikinvalintamatto, ohjatun toiminnan kuvat, ruokailukuvat, toiminnan
valintabussi ja tavaroidenpaikkakuva. (c Meiju Vesa 2017). 33
- Kuva 2. Avainnauhakuvat, sääntötaulut ja nukkumahuoneentaulu. (c Meiju Vesa 2017). 34
- Kuva 3. Päivätaulut, pukeutumisjärjestys ja käsienpesukuvat. (c Meiju Vesa 2018). 36

TAULUKOT

- Taulukko 1. Prosessivaiheiden kuvaus. 30

1 JOHDANTO

Tämä kehittämistyö käsittelee kuvien käyttämistä pedagogisena keinona varhaiskasvattajien työn tukena. Kuvat tukevat ja auttavat kaikkia lapsia jäsentämään ja hahmottamaan päivää sekä erilaisten toimintojen kulkua. Aiheeksi valikoitui kuvallisen tuen lisääminen 3-5-vuotiaiden lasten päiväkotiryhmässä, sillä tarve sille todettiin 2017 syksyllä avatussa päiväkodissa. Aihe oli ajankohtainen, koska yhä useampi päiväkodissa aloittanut lapsi on maahanmuuttajataustaisesta perheestä ja päiväkotiki saattoi olla osalle lapsista ensimmäinen kosketus suomen kieleen sekä kulttuuriin.

Kehittämistyön toimeksiantaja oli Touhula Jaanin päiväkotiki, jossa kohderyhmäksi valikoitui kaksi 3-5-vuotiaiden lasten ryhmää. Tarkoituksena on, että kuvallisen tuen lisäämistä jatketaan tarvittaessa myöhemmin myös alle kolme vuotiaiden lasten ryhmiin. Tälle kehittämistyölle asetetut tavoitteet oli tarkoitus saada toteutettua syksyn 2017 ja kevään 2018 aikana. Päiväkodin johtajan haastattelun pohjalta kehittämistyön tavoitteiksi muodostuivat maahanmuuttajataustaisten lasten ja varhaiskasvattajien välisen viestinnän tukeminen, toimivan kuvastruktuurin luominen ja kuvallisen tuen käynnistäminen. Lisäksi tarkoituksena oli, että kaikki lapset hyötyisivät kuvien avulla jäsenetystä toimintaympäristöstä, joka selkiyttäisi arjen tapahtumia sekä tukisi lasten kehitystä, omatoimisuutta ja osallisuutta.

Valmis tuotos sisältää kahteen ryhmään valmistetut kuvalliset materiaalit sekä niiden käyttöön ohjaavan opasvihon. Opasvirossa kuvataan tarkemmat tavoitteet ja ohjeet valmistamieni kuvamateriaalien käytöstä. Tuotosta varten valmistetut materiaalit pääsivät suurimmin osin heti käyttöön ja tarvittaessa kyseisessä päiväkodissa työskentelevät varhaiskasvattajat voivat tuottaa lisäkuvia lähettämäni sähköisen kuvamateriaalipankin avulla.

Kuvaan kehittämistyön raportin ensimmäisessä osassa kehittämistyön lähtökohtia, toimeksiantajaa, kehittämistyön tarvetta ja tavoitetta sekä varhaiskasvatuksen lähtökohtia. Kehittämistyön teoriaosuutta käyn läpi seuraavissa luvuissa eli luvussa kolme teoriaosuuden keskeisinä asioina ovat kuvat, joiden avulla varhaiskasvattajien ja lasten välistä viestintää tuetaan, varhaiskasvattajan rooli vuorovaikutustilanteissa sekä oppimisympäristöä ja arkea jäsentävät kuvat. Luku neljä käsittelee teoriatietoa maahanmuuttajataustaisten lasten varhaiskasvatuksesta sekä toisen kielen oppimista. Teoriaosuuksien jäl-

keen kuvailen kehittämistyöprosessin etenemistä ja erilaisia kehittämis- ja tiedonhankintamenetelmiä, joita työtäni tehdessä käytin. Luvussa kuusi esittelen kehittämistyöni tuotosta eli valmistamiani kuvamateriaaleja sekä sen tueksi tekemääni kuvien käyttöopasta. Viimeisessä luvussa arvioin sekä kehittämistyötäni, että tuotosta. Lisäksi pohdin työn luotettavuutta sekä sen tekemisen aikana tapahtunutta omaa ammatillista kasvuani.

2 LÄHTÖKOHDAT KEHITTÄMISTYÖLLE

2.1 Toimeksiantajan kuvaus ja kehittämistyön tarve sekä tavoite

Tein kehittämistyön yhteistyössä Touhula Jaanin kanssa. Touhula Jaanin päiväkoti sijaitsee Turussa ja kuuluu vuonna 2010 perustettuun Touhula päiväkotien konserniin. Touhula päiväkoteja löytyy ympäri Suomea yhteensä jo yli 150 kappaletta. Turussa on tällä hetkellä viisi Touhulan liikuntapainotteista päiväkotiä ja niistä viimeisimpänä syksyllä 2017 avasi ovensa Touhula Jaanin päiväkoti, johon kehittämistyöni sijoittuu. (Touhula 2018.)

Otin yhteyttä Jaanin päiväkodinjohtajaan 2017 heinäkuun lopulla ja kyselin tarvetta kehittämistyölle. Päiväkodinjohtaja oli kiinnostunut kehittämistyön teosta, sillä vasta avatussa päiväkodissa oli paljon uusia asioita, joita voisi lähteä kehittämään. Sain toimeksiannon kuvallisen tuen lisäämiseksi varhaiskasvattajien ja lasten välistä viestintää sujuvoittamaan sekä lapsen kielen kehitystä tukemaan. Tämä tarve kehittämistyölle oli havaittu melko heti päiväkodin avauduttua, sillä moni uusista asiakasperheistä oli maahanmuuttajataustaisia ja ryhmissä aloitti myös lapsia, jotka eivät olleet käyttäneet suomen kieltä koskaan aiemmin. Touhula Jaanin päiväkodissa on viisi ryhmää, joista 1-3-vuotiaiden ryhmiä on kolme ja 3-5-vuotiaiden ryhmiä kaksi. Sovimme päiväkodin johtajan kanssa, että keskityn kehittämistyössäni 3-5-vuotiaiden lasten ryhmiin.

Kehittämistyön tavoitteiksi muodostuivat maahanmuuttajataustaisten lasten ja varhaiskasvattajien välisen viestinnän tukeminen, toimivan kuvastruktuurin luominen ja kuvallisen tuen käynnistäminen. Lisäksi tarkoituksena on, että kaikki lapset hyötyvät kuvien avulla jäsenetystä toimintaympäristöstä. Kuvien avulla jäsenelty päiväkotiympäristö selkiyttää arjen tapahtumia sekä tukee lasten kehitystä, omatoimisuutta ja osallisuutta. Aihe on ajankohtainen, sillä maahanmuuttajataustaisten lasten määrä Suomessa on kasvussa ja tuen tarve yhteisen viestinnän löytämiseksi lasten ja varhaiskasvattajien välillä on ilmeinen. Touhula Jaanin päiväkodissa ei toimeksiannon alussa ollut juurikaan viestintää tukevia kuvakeinoja käytössä, joten he toivoivat minulta kuvallisen tuen ideointia, suunnittelua ja valmistusta kahteen 3-5-vuotiaiden lasten ryhmään. Tarkoituksena oli saada kehittämishankkeelle asetetut tavoitteet toteutettua syksyn 2017 ja kevään 2018 aikana.

2.2 Varhaiskasvatuksen lähtökohtia

Varhaiskasvatus on lapsen tavoitteellista ja suunnitelmallista hoidon sekä opetuksen luomaa kokonaisuutta, jossa korostuu erityisesti pedagogiikka. Tavoitteena varhaiskasvatuksessa on edistää lapsen hyvinvointia sekä tukea lapsen oppimista, kehitystä ja kasvua. Opetushallitus on valmistanut valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, joiden pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat tulee laatia. Varhaiskasvatustyksiköissä jokaiselle lapselle laaditaan aina myös henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. (Opetushallitus 2017).

Varhaiskasvatukselle pohjan Suomessa antaa varhaiskasvatuslaki. Varhaiskasvatuslakia uudistetaan parhaillaan ja sen ensimmäinen vaihe tuli voimaan 2015 vuoden elokuussa, lain toinen vaihe astuu voimaan elokuussa 2018. Varhaiskasvatuslaissa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen, jota annetaan esimerkiksi päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lain määrittelemiä säädöksiä sovelletaan varhaiskasvatusta antavassa paikassa. Laissa määritellään varhaiskasvatukselle myös tavoitteet, joita ovat lapsen iän sekä kehitystason mukaisen kasvun, kehityksen, hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, oppimisen tukeminen ja edistäminen nyt sekä tulevaisuudessa, monipuolisen pedagogisen ja myönteisten oppimiskokemusten mahdollistaminen, turvallisen, kehittävä ja oppimista tukevan ympäristön huomioiminen lasten kanssa toimiessa, kunnioittavan toimintatavan huomioiminen, yhdenvertaisten varhaiskasvatus mahdollisuuksien antaminen kaikille lapsille, lapsen yksilöllisen tuen tarpeen tunnistaminen, lapsen vuorovaikutus- sekä yhteistyötaitojen kehittäminen, lapsen osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollistaminen sekä lapsen huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö. (Varhaiskasvatuslaki 36/1973.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tarkoitus on ohjata ja tukea varhaiskasvatuksen toteuttamista ja kehittämistä sekä edesauttaa yhdenvertaisen ja laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutumista Suomessa. Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista hoidon, opetuksen ja kasvatuksen sisältämää toimintaa, jossa painottuu pedagogiikka. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrittelevät varhaiskasvatuksessa toteutettavat asiat, joita ovat muun muassa toiminnan keskeiset tavoitteet ja sisällöt, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välinen yhteistyö, lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisältö ja monialainen yhteistyö. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoittavat oikeudellisesti varhaiskasvatuksen järjestäjiä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8.)

3 KUVAT YHTEISTÄ VIESTINTÄÄ TUKEMASSA

3.1 Kuvat puheen tukena

Pienelle lapselle riittää alkuun, että hän voi ilmaista itseään ja omia tarpeitaan käyttäen eleitä, ilmeitä, osoittelua, eri äänenpainoja sekä kehoaan. Näiden keinojen lisäksi lapsi tarvitsee kasvaessaan ja kehittyessään muitakin tapoja kaikkien tarpeidensa ilmaisuun. (Ketonen, Salmi ja Tuovinen 2004, 49.) Lapsi saattaa turhautua, suuttua tai vetäytyä vuorovaikutustilanteista, joissa hän ei pysty luontevasti ja ymmärrettävästi ilmaisemaan itseään tai tilanteissa, joissa ympäristö ei ymmärrä lapsen ilmaisuja. Samoin saattaa käydä myös silloin, jos lapsi ei ymmärrä vuorovaikutuskumppaneidensa viestejä. Tällöin puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointikeinot tarvitaan avuksi selkiyttämään lapselle osoitettuja viestejä. Kommunikointia helpottavat kuvat tulisikin ottaa käyttöön mahdollisimman pian tilanteessa, jossa pelkät sanat ja eleet eivät riitä. (Adenius-Jokivuori 2004, 206; Ketonen ym. 2004, 49; Heister Trygg 2005, 30.)

Puhetta tukevana keinona voidaan käyttää esimerkiksi kuvia. Kuvia käytetään puheen kanssa samanaikaisesti. On tärkeää, että lapsi saa kuulla ympäristössään paljon puhetta sekä nähdä varhaiskasvattajien käyttävän samanaikaisesti kuvia puheen tukena. Lapsi, jolla on vaikeuksia ymmärtää puhuttua kieltä, hyötyy siitä, että vuorovaikutuskumppanit selkeyttävät omaa puhettaan käyttämällä kuvia toistuvasti. Varhaiskasvattajan näyttämällä esimerkillä on merkittävä vaikutus kuvien käytössä. (Heister Trygg 2005, 31.) Puhetta tukevan keinon eli kuvien tarkoitus on tarjota lapselle ja hänen ympäristölleen väliaikainen viestinnän menetelmä sille ajalle, kun viestintä ei vielä pelkän puheen avulla toimi tarpeeksi hyvin (Launonen 2007, 157). Puhetta tukevat kuvalliset menetelmät on todettu hyväksi välineeksi erityisesti silloin, kun lapsi osaa toista kieltä vain vähän tai ei lainkaan (Galley 2015, 48).

Heister Trygg (2005, 27) määrittelee puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin keinoksi, jota käytetään apuna silloin, kun lapsi ei pysty ilmaisemaan itseään riittävän hyvin pelkän puheen avulla. Puhetta tukeva keino tukee myös lapsen puheen ymmärtämisen kehitystä. Graafisilla puhetta tukevilla ja korvaavilla kommunikointimenetelmillä tarkoitetaan visuaalisia eli näköön perustuvia kommunikoinnin keinoja, kuten esineitä ja kuvia. (Heister Trygg 2005, 27; Launonen 2007, 157; Kehitysvammaliitto 2010, 2). Launonen

(2007, 157) kiteyttää, että kuvien käytöllä on tarkoitus tukea lasten puheen ymmärtämistä ja sen kautta kielen ja vuorovaikutuksen kehitystä. Launonen toteaa, että puhetta tukevan keinon käyttäminen vaikuttaa myös kasvattajan puhetapaan. Puhetta tukeva keino on kasvattajille käytön alussa useimmiten uusi asia, eli sen käyttö vaatii myös kasvattajilta keskittymistä. Puhuessaan ja kuvia käyttäessään kasvattaja joutuu suunnittelemaan ja tarkkailemaan omaa ilmaisuaan enemmän kuin pelkästään puhetta käyttäessään. Siitä seuraa se, että kasvattajat puhuvat yleensä hitaammin ja käyttävät lyhyempiä ja yksinkertaisempia ilmauksia asioista kuin tavallisesti. Usein myös kuvaa näyttäessä kasvattaja korostaa kuvassa esiintyvää sanaa puheessaankin. (Launonen 2007, 159; Ketonen ym. 2014, 204.)

Kuvien käyttöön ottaminen vaatii varhaiskasvattajilta paljon ylimääräistä vaivaa ja aikaa. Varhaiskasvattajista saattaa tuntua, että puhetta tukevan viestinnän opettelu ja siihen nähty vaivannäkö on turhaa, jos lasten oletetaan oppivan myöhemmin puhumaan. Asiaa tulisi kuitenkin ajatella niin, että lapset tarvitsevat viestintäkeinon, jonka tuella he voivat olla ympäristönsä kanssa ikä- ja kehitystasoaan vastaavassa vuorovaikutuksessa. Lisäksi puhetta tukeva ja korvaava menetelmä käynnistää vuorovaikutuksen näkökulmasta positiivisen kierteen, sillä varhaiskasvattajat kohtelevat lasta osaavampana, kun lapsi osaa ilmaista kuvien avulla sellaisia asioita, joita ei ilman kuvia pystyisi niin tarkasti ilmaisemaan. Tämän avulla vuorovaikutus etenee ja lapsi onnistuu viestimään monipuolisemmista asioista. Kun puhe myöhemmin ilmaantuu, kytkeytyy se jo paljon monipuolisempaan kieleen. Lapsen puheen sisältö voi kuvien avulla kehittyä jo pitkälle ennen kuin lapsi oppii puhumaan. (Launonen 2007, 159.) Lisäksi lapsen sanavarasto kehittyy ja laajenee puheen rinnalla käytettävien kuvien avulla ja lapsi oppii uusia sanoja ja ilmaisuja (Ketonen ym. 2014, 205).

Kuvien käytössä keskeistä on toiminnan kuvaaminen samaan aikaan kielellisesti. Tärkeää on, että kuvat joita käytetään tukena toiminnan jäsentämisessä ja ennakkoinnissa ovat tarpeeksi yksinkertaisia, ymmärrettäviä ja lapselle tuttuja. Mikäli kuvat ja ohjeet ovat liian vaikeaselitteisesti ymmärrettäviä saattaa lapsi hämmentyä tai hänen huomionsa voi kiinnittyä olennaisen asian sijasta muualle. (Aro & Siiskonen 2014, 193–196; Galley 2015, 50.) Olennaista on, että lapsi ymmärtää kuvien vastaavan asioita ja esineitä. Selkeät asiat kuvissa on helpompi muistaa ja ymmärtää. Lapsilla kognitiivisten taitojen vielä kehittyessä kuvallisten ilmaisujen tulee olla konkreettisia. Abstraktisia asioita esittävät kuvat ovat vaikeampia ymmärtää, sillä niitä silmä ei voi muutenkaan havaita. Monien

abstraktien asioiden ymmärtäminen vaatii kykyä käsitteelliseen ajatteluun, joka taas kehittyy yleensä vasta kouluiässä. (Ketonen ym. 2014, 206–207; Laine 2017.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa esiin nousee myös lapsen osallistuminen ja vaikuttaminen, joiden tavoitteina ovat lapsen itseluottamuksen kasvaminen, itsekäsityksen kehittyminen sekä sosiaalisten taitojen harjaantuminen. Lapsi tarvitsee osallistuakseen taitoa ja halua olla mukana toiminnassa sekä luottamusta siihen, että hänellä on oikeus sekä mahdollisuus vaikuttaa. Varhaiskasvatuksen tuleekin tukea näitä mahdollisuuksia ja kannustaa lasta oma-aloitteisuuteen. Lasten vaikuttamisen ja osallistumisen taitoja tukevat osaltaan lasten ajatusten kuunteleminen ja heidän aloitteisiin vastaaminen sekä arvostava kohtaaminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 24.) Jokaiselle lapselle on tärkeää omata mahdollisuus ilmaista ja vastaanottaa viestejä. Jokaisella lapsella on myös oikeus ja tarve tulla kuulluksi ja ymmärretyksi. Kuvat voivat toimia lapselle itsensä ilmaisun välineenä tai lapsi voi hyötyä kuvista ymmärtämisen tukena. Vähitellen lapsi oppii, että kuvalla ja tulevalla tapahtumalla on syy-seuraussuhde, johon pysyy itse vaikuttamaan. Kuvaa osoittamalla pystyy esimerkiksi ilmaisemaan asioita, jotka eivät muuten olisi lapsen saatavilla. Lisäksi kuvien avulla voi tehdä valintoja. Pitää kuitenkin muistaa, että kaikki kuvien käyttö ei ole kommunikointia. Kommunikoinnin lisäksi kuvia voi käyttää esimerkiksi esineiden käyttötarkoituksen ymmärtämiseen, ympäristön hahmottamiseen sekä ajan kulun ja tapahtumien järjestyksen selkiyttämiseen. Varhaiskasvattajan käyttämät kuvat voivat taas liittyä esimerkiksi ohjeiden antamiseen, jolloin niiden tavoitteena on tukea sanallisen viestinnän ymmärtämistä ja tapahtumien kulun struktuuria. (Matero 2006, 131–132; Kehitysvammaliitto 2010, 3–6; Ketonen ym. 2014, 204–206.)

Kuvamateriaalia voi valmistaa itse tai hankkia valmiina. Kuvia valmistaessa pitää ottaa huomioon minkälaiset kuvat tukevat parhaiten käyttäjiensä tarpeita ja valmiuksia. Lisäksi pitää huomioida minkä kokoisia, minkä värisiä ja miten ymmärrettäviä kuvien tulisi olla, jotta ne olisivat riittävän selkeitä. Valokuvat, kuvaohjelmista tulostetut ja itse piirretyt kuvat sopivat kaikki rinnakkain käytettäväksi viestinnän tukena. Kuvatyyprien erilaisuus saattaa jopa toimia helpottavana tekijänä joissakin tilanteissa, varsinkin jos käytössä on paljon kuvia. (Matero 2006, 133–136; Koivunen 2009, 64–65, 96; Kehitysvammaliitto 2010, 6–7; Ketonen ym. 2014, 202.)

3.2 Varhaiskasvattajana vuorovaikutustilanteessa

Varhaiskasvattajien tehtävänä on toimia mallina ja rohkaista lapsia erilaisten ihmisten myönteisessä kohtaamisessa. Toiminta, joka perustuu lasten kanssa tehtävään ja lasten väliseen yhteistyöhön, luo monia mahdollisuuksia vuorovaikutus ja ilmaisutaitojen harjoitteluun kielellisesti, kulttuurisesti tai katsomuksellisesti moninaisten ihmisten kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 23.) Vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa on lapsille erittäin tärkeää. Lapsen vuorovaikutustaitoja tukemalla tuetaan samalla myös lasten kielellistä kehitystä. (Ketonen ym. 2014, 201.) Eryistä huomiota varhaiskasvattajan tulee kiinnittää vuorovaikutuksen satunnaiseen ohjaamiseen eli sellaisiin tilanteisiin, joissa vuorovaikutus ei ole kasvattajälhtöistä. Niissä lapset tekevät luonnollisia aloitteita ja osoittavat kiinnostustaan toisiin lapsiin, esineisiin sekä toimintaan. Lapsilähtöisissä tilanteissa lapset oppivat vuorovaikutusta toisten lasten kanssa. Tällaisia tilanteita tulee päiväkotiarjessa vastaan päivittäin, muun muassa siirtymätilanteissa, ulkoilussa, vapaassa leikissä ja ruokailussa. Näissäkin tilanteissa varhaiskasvattajalta vaaditaan kuitenkin herkkyyttä havaita lasten aloitteita, vuorovaikutuksen epäsuoraa ohjaamista sekä suoraa toimintamallin antamista vuorovaikutustilanteissa tarpeen vaatiessa. (Aerila ym. 2010, 57; From & Koppinen 2012, 80.)

Aron ja Siiskosen (2014) mukaan vuorovaikutustilanteita ja oppimista voi tukea monella eri tavalla. Päivärytmin säännöllisyys, asioiden ja toimintojen ennakointi, havainnollistaminen, selkeät säännöt, ympäristön suunnittelu sekä välineiden valinta tukevat vuorovaikutustilanteita ja oppimista. Vuorovaikutustilanteissa varhaiskasvattajan tulee tietoisesti huomioida oma tapansa puhua lapselle. Näin varhaiskasvattaja tekee itsensä paremmin ymmärretyksi, jolloin myös lapsen on helpompi saada varhaiskasvattajan puheesta viikkoita oman kielenkehityksensä tueksi. Lasten kanssa vuorovaikutuksessa ollessa varhaiskasvattaja voi kiinnittää huomiota asioiden nimeämiseen, toistamiseen, kysymysten esittämiseen, kannustamiseen ja kiinnostuksensa osoittamiseen, sekä vuorovaikutusta tukeviin erilaisiin kommunikointimenetelmiin. Puhetta tukevien kommunikointimenetelmien tehtävänä on helpottaa lapsen vuorovaikutusta toisten lasten ja aikuisten parissa sekä edistää puheen kehitystä. (Aro & Siiskonen 2014, 188–190.)

Lapsen kanssa keskusteltaessa varhaiskasvattajan tulee pyrkiä katsekontaktiin lapsen kanssa ja asettautua lapsen tasolle, jotta lapsen on helpompi nähdä keskustelukumppanin kasvot ja suu. Lyhyet ja selkeästi äännetty ilmaisut sekä kuvien käyttö tukevat kom-

munikointia. Tärkeitä asioita voi toistaa päivän mittaan useasti, niitä voi liittää monenlaisiin toimintoihin ja sanoja voi painottaa esimerkiksi kuvia apuna käyttäen. (Merisuo-Storm 2010, 25; Aro & Siiskonen 2014, 190.) Lapsen kielenymmärtämisvaikeudet voivat vaikeuttaa sääntöjen tai leikin kulun ymmärtämistä. Lapsi saattaa väärin ymmärtäessään ilmaista itseään huonosti tai tahtomattaan loukata muita. Lapsi saattaa kokea myös muiden toiminnan loukkaavan häntä, tuntee olonsa torjutuksi tai kiusatuksi. Näissä tilanteissa lapsi tarvitseekin varhaiskasvattajan apua tilanteen rauhoittamiseen ja jäsentämiseen. (Aro & Siiskonen 2014, 190.)

Lapsen tarvitsee kokea olonsa turvallisiksi ja hyväksytyksi kasvaessaan oma-aloitteiseksi. Lapselle tulee tarjota tilaisuuksia ympäristönsä tutkimiselle ja luonnollisen uteliaisuutensa tyydyttämiseksi. Kuulluksi tulemiselle lapsella tulee olla lähellä varhaiskasvattaja, joka on valmis aktiiviseen ja avoimeen kuunteluun. (From & Koppinen 2012, 23.) Vuorovaikutusta voidaan edistää kannustavalla ja kiireettömällä ilmapiirillä. Kasvattajan tuskastuminen tilanteissa, joissa lapsi ei ymmärrä, aiheuttaa lapsessa epäluottamusta itseensä ja omiin taitoihinsa. Sen vuoksi varhaiskasvattajan antama kannustava palaute onnistumisista ja rohkaisusta ovat tärkeitä kuten myös epäonnistumisen hyväksyminen. Turvallinen ja hyväksyvä ilmapiiri mahdollistaa lapsen oikeuden pettyä ja turhautua, jotka omalta osaltaan kehittävät lapsen itsesäätelykykyä. (Aro & Siiskonen 2014, 191.)

Lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen erilaisissa perustilanteissa edellyttää varhaiskasvattajilta oman kielenkäytön ja puhutavan reflektointia. Kuvilla ja fyysisellä läsnäololla varhaiskasvattaja voi korvata puheen paljoutta. Varhaiskasvattajan kannattaa kiinnittää huomiota erilaisiin antamiinsa kehoituksiin, kuten ”kunnolla” ja ”kohta” tai ”nyt reippaasti syömään”, sillä näiden sanojen merkitys voi olla lapselle eri tavoin ymmärrettävissä kuin varhaiskasvattajalle. Lapselle puhuessa varhaiskasvattajan kannattaa mennä lapsen luo ja puhua tälle lapsen tasolta. Lapsen kanssa keskusteltaessa peesaus eli oman puheen samauttaminen lapsen puhetyyliin on myös hyvä tapa ja varhaiskasvattajan tulisi aina reagoida tai vastata lapsen tekemään kielelliseen aloitteeseen. (Koivunen 2009, 48–49.) Varhaiskasvattajan asenne saman asian toistamisessa ja ohjeiden kertauksessa auttaa lasta jaksamaan paremmin ja saa lapsen uskomaan itseensä. Lyhyitä lauseita ja ilmaisuja sekä omaa puhettaan sopeuttamalla ja kuvia havainnoimiskeinona käyttämällä varhaiskasvattaja ottaa lapsen yksilöllisesti huomioon. Joillakin lapsilla sarjallisesti esitetävän tiedon käsittely, kuten vaatteidenpukemisjärjestys tai viikonpäivien nimet, helpottuvat kuvien avulla. (Aro & Siiskonen 2014, 193–196.)

3.3 Kuvat lapsen arkea jäsentämässä

Lapsen itsensä huolehtiminen ja arjen taidot ovat päivittäin osana varhaiskasvatusta. Päivittäisiin asioihin kuuluu turvallisuudesta ja hyvinvoinnista huolehtimisen lisäksi erilaisten taitojen harjoittelu, kuten henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtiminen, ruokailu, lepo ja pukeutuminen. Varhaiskasvattaja tukee lapsen itsenäisyyden lisääntymistä ja kannustaa sekä auttaa lapsia toimimaan itsenäisesti sekä pyytämään apua, jos lapsi sitä tarvitsee. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 23.) Oppimisympäristön järjestely tukee lapsen kehitystä ja takaa lapselle parhaat edellytykset vuorovaikutuksen sekä kielellisten taitojen monipuoliseen oppimiseen. Oppimisympäristöä voidaan strukturoida eli jäsentää niin, että se helpottaa ja selkeyttää lapsen ymmärrystä sekä tukee toimintaan osallistumista. Ympäristöön voi merkitä visuaalisesti, mitä missäkin on tarkoitus tehdä, päiväjärjestys voi olla kuvitettuna esillä ja erilaiset siirtymätilanteet voidaan ennakoida kuvien avulla. (Adenius-Jokivuori 2004, 206; From & Koppinen 2012, 56.) Oppimisympäristössä tulisi kiinnittää huomiota useisiin asioihin, kuten oppimateriaaleihin ja -välineisiin sekä kalusteiden järjestelyyn, jotta päiväkotiloisille kaikille lapsille mahdollisimman hyvät rakenteelliset elementit oppimisen tueksi (Merisuo-Storm 2010, 24–25).

Lapsi saa hallinnan ja turvallisuuden tunnetta toistuvista hoivakäytännöistä, jotka ovat johdonmukaisia ja ennustettavia. Turvallinen ympäristö auttaa lasta rauhoittumaan ja ymmärtämään ympärillä tapahtuvia asioita. Varhaiskasvattaja voi tukea lasta jäsentämällä tapahtumien järjestystä. Toiminnan jäsentäminen tukee lapsen omatoiminnanohjauksen kehitystä ja rauhoittaa tilannetta. Apuna voi käyttää esimerkiksi päivän tapahtumista kertovia kuvia, joita käydään läpi päivittäin. Kuvat tekevät tapahtumista konkreettisia ja tukevat lasta ymmärtämään toimintaa vaiheittain, toiminnan alkamisesta ja etenemisestä, siihen mitä lapselta odotetaan ja mitä toimintaan osallistuu. Lisäksi johdonmukaiset, selkeät ja ymmärrettävät säännöt auttavat lasta toimivaan odotusten mukaisesti. (Aro & Siiskonen 2014, 192; Ketonen yms. 2014, 201.) Jokaista sääntöä tulee voida noudattaa ja niitä tulee olla vain sen verran. Lasten tulee tietää sääntöjen merkitys. Esimerkiksi toista ei saa lyödä tai potkia on jokaiselle henkilölle yhteinen sääntö. Säännöistä on hyvä keskustella lasten kanssa ja niistä voidaan tehdä kuvataulu ryhmän seinälle, jota lasten kanssa on helppo tarkastella. Sääntökuvien tulisi esittää vain sallittuja tilanteita, sillä visuaalisen efektin tuoma vaikutus on niin suuri, että potkimista kielävän kuvan vaikutus voi olla päinvastainen. Sääntöä rikkoessaan lapsi tarvitsee toimintaohjeen oikeasta tavasta toimia. (Koivunen 2009, 66–67.)

Oppimisympäristössä näkyvillä olevat kuvat tukevat lapsen ymmärtämistä ja muistia sekä ohjaavat lapsen tarkkaavaisuuden suuntaamista. Oppimisympäristön säilytyspaikoihin kiinnitetyt kuvat auttavat lasta jäsentämään ympäristöään. Tavaroiden paikat voi esimerkiksi merkitä kuvilla, jotta lapsen olisi helpompi toimia itsenäisesti. (Aro & Siiskonen 2014, 196, 199.) Kuvien tuella lapsen huomio kohdentuu ja pysyy paremmin suunnitellussa ohjelmassa. Tehtävässä eteneminen voi helpottua kuvallisten merkkien sarjan avulla. Maahanmuuttajataustainen lapsi voi ymmärtää päivittäisiä tilanteita ja toimintaa paremmin, kun niitä on havainnollistettu kuvin. Kuvallisten menetelmien käyttö tukee myös hänen itsenäistä osallistumistaan sekä suomen kielen oppimista. (Ketonen ym. 2014, 206.)

Kuvastrukturi, jolla tarkoitetaan kuvien avulla tapahtumien ja asian kulun selkiyttämistä sekä ympäristön hahmottamista, toimii pedagogisena tukena erilaisten toimintojen ohjauksessa ja päiväjärjestyksen kuvaamisessa. Kuvien käytöstä hyötyy jokainen lapsi, sillä kuvien avulla lapset hahmottavat paremmin struktuuria. Kuvia kannattaakin käyttää koko ryhmän kanssa. Päivittäisistä toimintavaiheista kertovat kuvat on hyvä laittaa seinällä tarpeeksi alas, jotta lapset pystyvät päivän aikana itsenäisesti katsomaan niitä. Kuvat tulee kiinnittää lukusuunnan mukaisesti eli vasemmalta oikealle, sillä se tukee lasten lukemisen ja kirjoittamisen harjoittelua. Lasten tarpeet vaikuttavat kuvien määrään. Päivästrukturiin kuvattavia vaiheita ovat usein päiväkotiin tulo, aamupala, aamupiiri, ohjattu toiminta ja leikki, ulkoilu, lounas, lepoaika, välipala, vapaa leikki, ulkoilu ja kotiin lähtö. Strukturiin voi tarpeen mukaan lisätä kuvat esimerkiksi käsienpesusta ja pukeutumisesta. Varhaiskasvattajan tehtävä on pitää huolta, että kuvat ovat ajan tasalla. Päiväjärjestys käydään usein keskustellen läpi esimerkiksi aamupiirin aikana. Saman päivän aikana tapahtuviin muutoksiin voidaan kuva vaihtaa lasten kanssa yhdessä. Päiväjärjestys kuvien avulla lapsi voi luottavaisin mielin osallistua toimintaan, kun hänen ei tarvitse jatkuvasti miettiä mitä tapahtuu seuraavaksi tai odottaa varmuuden vuoksi ovella, milloin vanhempi tulee hakemaan häntä. (Koivunen 2009, 64–65, 96; Ketonen ym. 2014, 206–208; Galley 2015, 50.)

Kuvista on hyötyä myös erilaisissa siirtymätilanteissa. Pukeutumistilanteissa lasta voi rauhoittaa kuvat pukeutumisjärjestyksestä, sillä kuvien avulla hänen voi olla helpompi hahmottaa paremmin missä järjestyksessä vaatteet laitetaan päälle. Vaatteiden kuvat voi kiinnittää kartonkiin lukusuunnan mukaisesti pukeutumisjärjestykseen, jolloin lapsi pystyy tarkistamaan kartongista, mikä vaate tulisi seuraavaksi pukea. Poikien vessati-

lanteita voi helpottaa esimerkiksi jalanjälkikuvion liimaaminen lattialle, jotta oikea pissaa-misetäisyys olisi helpompi löytää itsenäisesti. Aamupiiri sisältää usein kalenterin tarkas-telua, jolloin päivän sään lisäksi käydään läpi yhdessä vuosi, kuukausi ja viikonpäivä. Aikakäsitteitä on hyvä harjoitella 5-6 vuotiaiden kanssa, jolloin ajankäsite alkaa lapsella aikaisintaan hahmottua. 3-4- vuotiaat lapset voivat olla kalenterihetkellä muussa toimin-nassa, sillä kalenterin tarkastelu ei ole heille vielä tarkoituksenmukaista. Nukkumaan-mentäessä lapselta odotetaan hiljentymistä ja rauhoittumista, jolloin nukkumahuoneen-oveen voi laittaa esimerkiksi merkin, joka kuvaa hiljentymistä. Merkin lisäksi tarvitaan paikalle myös varhaiskasvattaja, joka vastaanottaa lapset ja saattaa jokaisen yksilölli-sesti sänkyynsä. Hiljaisuusmerkki toimii sääntönä myös varhaiskasvattajille, jotka puhu-vat hiljaa nukkumahuoneessa ollessaan. (Koivunen 2009, 59–60, 65, 82, 106.) Hiljaisuu-desta kertovaa kuvamerkkiä voi käyttää myös muissa tilanteissa, joissa melutasoa pitää alentaa. Lisäksi oman äänenkäytön hiljentäminen tai kuiskaaminen ovat hyvä apukeino melutason laskemiselle. Visuaalisten apukeinojen käyttö toimii lasten kanssa työsken-neltäessä yleensä muutenkin huomion puoleensa vetävänä merkinä. (Riikonen 2010, 78.)

4 MAAHANMUUTTAJATAUSTAISET LAPSET VARHAISKASVATUKSESSA

4.1 Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa

Maahanmuuttaja on henkilö, joka on muuttanut Suomeen tarkoituksenaan asua Suomessa yleensä vähintään vuoden ajan. Kaikkien maiden kansalaisia kutsutaan Suomeen muuttaessaan maahanmuuttajaksi. Suomessa eniten maahanmuuttajia on Virosta, Venäjältä ja Ruotsista. (Suomen pakolaisapu 2017). Termiä maahanmuuttajataustainen lapsi käytetään useimmiten lapsesta, jolla on maahanmuuttajavanhemmat tai lapsesta, joka on muuttanut perheensä kanssa Suomeen. Nämä perheet lapsineen ovat hyvin epäyhtenäinen ryhmä. (Rapo 2011; Halme 2011, 86; Arvola ym. 2017, 162.) Monikulttuurinen kasvatus tarkoittaa erilaisista kulttuuritaustoista tulevien lapsien kokonaisuutena kehitettävää opetusta ja kasvatusta sekä heidän onnistumiskokemuksiaan tukevaa opetusta. Monikulttuurisen varhaiskasvatuksen tavoite on turvata jokaiselle lapselle laadukasta opetusta ja kasvatusta kulttuurisesti monimuotoisessa yhteiskunnassa. (Arvola ym. 2017, 162.)

Suomessa ulkomaiden kansalaisten määrä on kasvanut huimaa vauhtia lyhyessä ajassa ja se vaikuttaa suomalaiseen kielikoulutuspolitiikkaan. Muihin maihin verrattuna Suomessa on vähän maahanmuuttajataustaisten perheiden lapsia, mutta Suomessa syntyneiden toiseen sukupolveen kuuluvien perheiden lasten määrä kasvaa kuitenkin vauhdilla. Näistä toisen sukupolven lapsista yli puolet on alle kouluikäisiä. Vuoden 2014 lopulla Suomessa asui yli 200 000 ulkomaiden kansalaista eli neljä prosenttia koko väestöstä. Erityisesti isoimmissa kaupungeissa ja vastaanottokeskuspaikkakunnilla osuus voi olla paljon suurempi, sillä väestö ei jakaudu Suomeen tasaisesti. Lisäksi vuoden 2015 syksyllä tilanteeseen tuli isoja muutoksia, kun Suomeen tuli yhden vuoden aikana enemmän turvapaikanhakijoita kuin aiemmin, yhteensä noin 32 500. Vuonna 2016 10,9 prosenttia varhaiskasvatusikäisten lasten määrästä oli lapsia, joiden toinen tai molemmat vanhemmat ovat syntyperältään muuta kuin suomalaisia. On arvioitu, että vuoteen 2020 mennessä maahanmuuttajataustaisia lapsia olisi vähintään 13 prosenttia kaikista Suomessa asuvista lapsista. (Vaarala ym. 2016, 15; Arvola ym. 2017, 162.)

Nykypäivänä suomalainen varhaiskasvatus pitää sisällään kielten ja kulttuurien moninaisuuden. Vieraskieliset ja monikieliset lapset huomioidaan myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Tavoitteena on tukea heidän kulttuuri-identiteetin kehitystä ja kielitaitoa. Lapsille tulee tarjota monipuolinen oppimisympäristö, jossa vuorovaikutustilanteiden avulla mahdollistetaan kielen tuottamis- ja ymmärtämistaitojen kehittymistä. Osa varhaiskasvatukseen tulevista lapsista saa ensikosketuksen suomen kieleen ja kulttuuriin päiväkotiin tai perhepäivähoitoon tullessaan. Varhaiskasvattajat tukevat lapsen kotoutumista ja huomioivat lapsen lisäksi myös huoltajat kertomalla heille suomalaisesta varhaiskasvatustoiminnasta. Tarpeen mukaan käytetään apuna tulkkia, jotta sekä huoltajat, että varhaiskasvattajat ymmärtävät toinen toisiaan. Kielivalinnoista ja kielellisestä ympäristöstä sekä kielten kehityksen vaiheista keskustellaan huoltajien kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia, joissa voi käyttää ja omaksua omaa äidinkieltään, mutta päävastuu lasten äidinkielen kehittymiselle jää perheelle. Kaksikielisyydelle perustan luo lapsen oma äidinkieli, jossa suomen kielen oppiminen on toisena kielenä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 48.)

Maahanmuuttajataustaiset lapset ovat Suomessa hyvin heterogeeninen ryhmä. Vieraan kulttuuriin ja kieliympäristön sisäistämiseen maahanmuuttajataustainen lapsi tarvitsee tukea ja aikaa. Päiväkotiin tullessa lapsen huoltajien ja varhaiskasvattajien pitää suunnitella huolella päivähoiton aloitus, jotta lapsi kokisi olonsa tervetulleeksi ja turvalliseksi uudessa ympäristössä. Lapsi tarvitsee kasvattajan, joka vastaa tämän tarpeisiin, sekä tukee lasta kielellisesti. Lapsen omaa äidinkieltä voi tukea esimerkiksi antamalla lapsen käyttää omaa kieltään samaa kieltä puhuvien tovereiden kanssa leikkiessä. Erilaisten kulttuurien ja äidinkielten näkyminen ja kuuluminen varhaiskasvatuksessa, auttavat lasta kokemaan itsensä sekä kielensä arvostetuksi. (Halme 2011, 86–88.)

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus ovat osa muuntuvaa yhteiskuntaa, joka tulee huomioida myös varhaiskasvatuksessa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30). Kielitietoinen yhteisö arvostaa kieliä ja näkee eri kielten käytön luontevana. Yhteisössä voidaan keskustella kieliin liittyvistä asenteista ja ymmärretään kielen keskeinen merkitys vuorovaikutuksessa ja oppimisessa sekä yhteiskuntaan sosiaalistumisessa ja identiteettien rakentumisessa. (Vaarala ym. 2016, 44.) Kuusiston tutkimuksessa todetaan, että päiväkodin toimintaympäristössä kulttuurien, kielten ja katsomuksen kirjoa osataan varhaiskasvattajien ja huoltajien keskuudessa pitää rikkautena. Rikkautena nähdään erityisesti se, että lapset tutustuvat pienestä pitäen erilaisiin kulttuureihin, kieliin ja katsomuksiin ja oppivat sitä kautta toimimaan erilaisten ihmisten parissa. Näin ollen

kulttuurillisen moninaisuuden ajatellaan tarjoavan välineitä lapsille globalisoituvassa yhteiskunnassa toimimiseen. (Kuusisto 2010, 96.)

On tärkeää, että jokaisella yhteisön jäsenellä on oikeus omaan kulttuuriin, katsomukseen ja kieleen. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä tulee olla tietoa oman kulttuurinsa lisäksi muista kulttuureista ja erilaisista katsomuksista. Varhaiskasvattajat tiedostavat kielen kokonaisvaltaisen läsnäolon sekä ymmärtävät kielen kehityksen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja vuorovaikutuksessa. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen, kielellisenä mallina toimiminen ja oman kielenkäytön huomioiminen sekä lasten rohkaistaminen monipuoliseen kielen käyttöön tukevat lasten kehitystä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30;41.) Kulttuurien moninaisuus ilmenee monikielisyytenä, jolloin arjessa käytetään kahta tai useampaa kieltä. Monikielisinä pidetään nykypäivänä lähes jokaista yhteisöä ja yhteisön jäsentä. (Vaarala ym. 2016, 23, 44.) Varhaiskasvattajan taitoihin kuuluu huomioida lasten kielelliset lähtökohdat ja antaa aikaa sekä tarjota mahdollisuuksia tilanteisiin, joissa kieltä käytetään. Varhaiskasvattaja voi tukea lasten kielen ymmärtämisen taitoja monilla eri tavoilla, kuten kielellisen mallintamisen, johdonmukaisen toiminnan sanallistamisen ja keskustelemisen avulla. Lasten sanavarasto karttuu ja kehittyy monissa varhaiskasvatuksen tilanteissa, joissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä sekä tarvittaessa esineitä ja kuvia apuvälineinä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30, 41.)

4.2 Toisen kielen oppiminen

Kuusiston tutkimuksen mukaan päiväkodissa lapset ottavat aikuisiin kontaktia erilaisilla tavoilla, vaikka yhteistä kieltä ei olisikaan. Uuden kielen oppiminen alkaa jo ennen kuin lapset alkavat tuottaa uutta kieltä. Maahanmuuttajataustaiselle lapselle kielen oppiminen saattaa olla kuormittavaa, kun kukaan ei ymmärrä mitä lapsi sanoo. Lapset jotka eivät ymmärrä suomen kieltä tarvitsevat kuvallista tukea arjen tilanteiden selvittämiseen kuvien avulla sekä toimintoja sanoittamalla. Kuvien lisäksi tukitoimina voi käyttää ilmeitä, eleitä, loruja ja lauluja, joita toistetaan päivittäin. Jatkovaa toistoa pidetään merkittävänä kielen oppimiselle. Varhaiskasvattaja voi tukea viestin ymmärtämistä katsekontaktilla, lapsen kanssa keskustelemalla, sanoja useaan kertaan toistamalla ja nimeämällä kuvissa esiintyviä asioita. Lyhyet lauseet, selkeä artikulaatio ja ohjeiden pilkkominen lyhyemmiksi tukevat varhaiskasvattajan selkeää ilmaisua. Lasten tarpeiden mukaan suunnattu pienryhmätoiminta, jossa keskitytään kielenoppimiseen, on yksi keskeisimmistä

asioista vuorovaikutuksen tukemisessa. Lisäksi vertaisryhmässä tapahtuvat kaverisuhteet, ohjattu leikki ja kuvakorttien sanoittaminen sekä asioiden nimeäminen tukevat uuden kielen oppimista. (Kuusisto 2010, 84–89.)

Toisen kielen oppiminen varhaiskasvatuksessa tapahtuu joko samanaikaisesti tai peräkkäin lapsen oman äidinkielen kanssa. Kielenoppimisesta voidaan puhua samanaikaisena, mikäli lapsi oppii kahta kieltä ennen kolmea ikävuottaan. Maahanmuuttajataustaisista lapsista enemmistö oppii kielet peräkkäin, kun he tulevat päiväkotiin, jossa oppivat toisen kielen. Tärkeä huomio on, että toinen kieli opitaan oman äidinkielen rinnalle ei korvaavaksi kieleksi. (Halme 2011, 90–92.) Toisinaan lapsen kasvattaminen monikielisyteen jää käyttämättä. Tällöin tilanteena voi olla se, että toiskielinen vanhempi käyttää lapsen kanssa puhuessaan ympäristön kieltä esimerkiksi silloin, jos hän ei ymmärrä potentiaalia, jota oma äidinkieli tarjoaisi lapselle. Joskus vaikka lapsen äidinkieltä puhuttaisiin kotona, voi lapsen äidinkielen kehitys viivästyä sen vuoksi, että ympäristössä käytetään muuta kieltä. Päiväkodissa lapsi joutuu opettelemaan uuden kielen ja lapsen oman äidinkielen käyttämättä jättäminen saattaa vaikuttaa lapsen kielen kehitykseen hidastavasti. Hitautta ei tulisi kuitenkaan nähdä ongelmallisena monikielisen lapsen kielenkehityksessä. Sillä mikäli lapsi tarvitsee hieman enemmän aikaa kahden kielen oppimiseen, ei aikaa kuitenkaan kulu läheskään samaa vertaa, mitä esimerkiksi koulussa käytetään uuden kielen opettelemiseen. (Vaarala ym. 2016, 23.)

Varhaislapsuudessa tapahtunut kielen oppiminen kehittyy samansuuntaisesti kuin ensikielen oppiminen. Kielen oppimisen alkuvaiheessa lapselle tulee hiljainen kausi, jolloin hän kuuntelee uutta kieltä ja käy sitä läpi mielessään. Hiljainen kausi, jolloin lapsi ei tuota juurikaan puhetta on yksilöllinen ja voi kestää muutamasta kuukaudesta jopa vuoteen. Päivähoidon alussa lapsi voi puhua omaa äidinkieltään muille lapsille ja varhaiskasvattajille, mutta vähitellen hän ymmärtää, etteivät muut puhu hänen kanssaan samaa kieltä. Alkuvaiheessa lapsi saattaa myös käyttää kahden kielen sanoja sekaisin lauseissaan. Vähitellen havainnoimalla ja kuuntelemalla lapsi kerää itselleen uutta sanavarastoa ja myöhemmin kielen tuottaminen alkaa yhden sanan ilmaisuista ja etenee peruskommunikatiivisten oppimiseen. Pintakielen eli kielen, jolla lapsi selviytyy arjen vuorovaikutustilanteista, oppimiseen kuluu yleensä vuosi tai kaksi. Ajattelukielen eli akateemisen kielen, joka tulee tarpeen esimerkiksi opetuspuheen seuraamisessa, oppimiseen saattaa kulua useita vuosia, jopa kymmenen vuotta. Lapsen taustojen, yksilöllisyyden, iän ja lähikielen ominaispiirteiden vuoksi kielen keskimääräistä oppimisaikaa ei osata suoraan

sanoa. Pienet lapset oppivat sosiaalisen kielen ja tuttuihin tilanteisiin sidotun perussanaston suhteellisen helposti muutamassa vuodessa, mutta abstraktimman kielen opettelu vie useasti enemmän aikaa. (Halme 2011, 90–92.)

Lapsi oppii kielen yhtenä sosiaalistumisen osana. Kieltä opetellessaan lapsi sosiaalistuu myös ympäristön tapaan käyttää kieltä. Lapsen kasvuympäristössä asioiden kielellistäminen on keskeistä. Varhaiskasvattajat käyttävät kieltä koko ajan antaen lapselle samalla mallin kielellistämällä asioita, kuten puetaan sukka jalkaan, missä on lamppu, mennään ulos ja niin edelleen. (Arvonen ym. 2010, 31–32.) Sosiokulttuurinen lähestymistapa kieleen on nähdä kieli yhtenä sosiaalisena käytänteenä, joka tekee mahdolliseksi kasvun erilaisten yhteisöjen jäseneksi. Olennaista on kielen toiminnallisuus, joka tarkoittaa sitä, että kielellä tehdään asioita. Esimerkiksi päiväkodissa lapsi sosiaalistuu päiväkodin kielenkäytön tapoihin ja hänen tulisi pystyä seuraamaan ohjausta ja osallistua siihen aktiivisesti. Myös ryhmässä toimiminen ja toisten huomioiminen kasvattavat lasta yhteisön jäseneksi. Ensikielen ja toisen kielen oppija omaksuu kieltä ja kielikäytäntöjä myös päiväkodin ulkopuolisesta ympäristöstä. Sosiokulttuurinen näkökulma kielenoppimisessa painottuu siihen, että kieltä opitaan jakamalla sitä muiden kanssa. Kieltä käytetään siis vuorovaikutustilanteissa, jossa sitä myös opitaan. Aiemmin ajateltiin, että kieltä opitaan vuorovaikutusta varten, mutta nyt on ymmärretty, että kieltä nimenomaan opitaan vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutuksessa lapsi omaksuu sanaston lisäksi fonologiaa (äänneoppia), morfologiaa (muoto-oppia) ja syntaksia (lauseoppi) sekä pragmatiikkaa eli erilaisia kielenkäytöntapoja. Kielenoppimisessa keskeistä on oppia funktioita ja merkityksiä. Kielen rakenteen oppimista olennaisemmaksi muodostuvat erilaiset tavat, joilla esimerkiksi pyydetään tai kehoitetaan. On tärkeää, että lapsi saa kielellisiä välineitä, joiden avulla hän pystyy toimimaan kielenkäyttötilanteissa, jotka ovat hänelle itselleen tarpeellisia. (Vaarala ym. 2016, 28–30.)

Suomi toisena kielenä-opetuksessa tärkeä on ajatus siitä, että lasten kielenkäytön tarpeet ohjaavat kielenoppimista ja -opetusta. Lapset kohtaavat toistuvasti kieltä erilaisissa arjen tilanteissa, jolloin he tarvitsevat välineitä puheen ymmärtämiseen ja ilmaisemiseen jo kielenoppimisprosessin alusta alkaen. Lapsi tarvitsee varhaiskasvattajalta mallin, kuinka selvittää erilaisissa hänelle merkityksellisissä kielenkäyttötilanteissa. Keskeistä toisen kielen oppimisessa on se, että kieli toimii sekä oppimisen kohteena, että välineenä. (Vaarala ym. 2016, 30.) Suomi toisena kielenä-opetuksen pitäisi perustua siihen, miten lapsi oppii, mitä taitoja on tuloillaan ja minkä oppiminen hyödyttää lasta eniten. Lasta

havainnoimalla varhaiskasvattaja löytää nämä asiat eli lapsen lähikehityksen vyöhykkeen. Vygotskin ajatteluun pohjautuva lähikehityksen vyöhykkeen tärkeys korostuu myös kielenoppimisessa. (Halme 2011, 94, 98; Vaarala ym. 2016, 32.)

Kieltä voi opettaa monikanavaisesti auditiivisuus, kineettisyys, taktiisuus ja visuaalisuus sekä ilmeet ja eleet huomioiden. Aistikanavien monipuolinen käyttö huomioiden konkreettisuus, havainnollisuus ja toiminnallisuus sekä kuvien käyttö ovat etu koko lapsiryhmälle. (Halme 2011, 94, 98; Arvola ym. 2017, 170.) Päivähoidon aloitus voi olla erityisen kuormittava lapselle, joka on vasta saapunut maahan. Maahanmuuton ja päivähoidon aloituksen ajanjakson aikana lasta ja tämän perhettä tulee kohdella yksilöllisesti ja huomioonottavasti. (Galley 2015, 39.) Maahanmuuttajataustaisilla lapsilla suomen kielen vähäinen taito päivähoidon alussa edellyttää varhaiskasvattajaa käyttämään visuaalisia keinoja ja havainnollistamista mahdollisimman paljon. Pelkkä auditiivinen opetus on lapselle raskasta, joten visuaaliset keinot, kuten kuvittaminen tukevat opetusta. Lapsen ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen laatu on tärkeää suomen kielenä-opetuksessa. Opetus tulee sisältyä lapsen arkipäivään. Päivittäin toistuvissa asioissa lapsi oppii osallistumalla yhteiseen toimintaan sekä jäljittelemällä. Varhaiskasvattajan tehtävä on rakentaa ympäristö, joka tekee lapsen kielitason mukaiset aloitteet ja kommunikointiyhteyden mahdollisiksi. Keskeistä uuden kielen oppimiselle on ympäristön laatu. (Halme 2011, 94, 98.)

5 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS

5.1 Kehittämistyön määrittely

Kehittämistyö toteutettiin päiväkotitouhula Jaanin 3-5-vuotiaiden lasten ryhmissä. Kehittämistyön tavoitteena oli luoda päiväkodille uusi toimintatapa, jolla tuetaan arjen erilaisia tilanteita kuvien avulla, luodaan toimiva kuvastrukturaali sekä tuetaan lasten ja varhaiskasvattajien välistä viestintää. Vasta avatussa Touhula Jaanin päiväkodissa ei vielä ollut käytössä juurikaan kuvia, joiden avulla maahanmuuttajataustaisten lasten ja varhaiskasvattajien välistä viestintää ja vuorovaikutusta olisi voitu tukea. Sen vuoksi tilanteeseen toivottiin muutosta ja minua pyydettiin ideoimaan ja valmistamaan erilaisia kuvastrukturaaleja sekä kuvallisia menetelmiä, joista jokainen lapsi sekä varhaiskasvattajat erilaisissa tilanteissa hyötyisivät. Lisäksi valmistamieni materiaalien tarkoituksena oli jäsentää toimintaympäristöä kuvien avulla ja selkiyttää arjen tapahtumia sekä sääntöjä, jotta lapsen kehitystä, omatoimisuutta ja osallisuutta tuettaisiin parhaalla mahdollisella tavalla. Tämä kehittämistyö vaati minulta erilaisten kuvallisten materiaalien suunnittelua ja valmistusta, jonka myötä kehittämistyö on toiminnallinen.

5.2 Kehittämisen- ja tiedonhankintamenetelmät

Kehittämistyöni kehittämismenetelmiin kuuluvat kokeileva toiminta eli menetelmän kokeilu käytännössä, dialoginen keskustelu menetelmänä, menetelmäkirjallisuuden ja aikaisemman tiedon käyttö (Salonen 2013, 22–23). Koen, että etenkin aikaisemman tiedon käyttö oli selvästi tukenani kehittämistyön tekemisessä ja samankaltaisten aikaisempien opinnäytetyöraporttien lukeminen vahvisti omaa näkökulmaani tuotoksen teossa. Lisäksi itselläni on vahva pohja kuvalliseen tukeen ja viestintään liittyen, sillä olen aikaisemmalta ammatiltani viittomakielen ohjaaja. Viittomakielen ohjaajana olen perehtynyt erilaisiin viestintään ja vuorovaikutusta tukeviin menetelmiin niin teoriassa kuin käytännössä.

Dialogista keskustelua kävin yhdessä toimeksiantajan, päiväkodinjohtajan kanssa usein, lähes joka kerta, kun kävin Touhulassa viemässä tai hakemassa materiaaleja. Koen, että minun oli helppo käydä kuuntelevaa vuoropuhelua päiväkodinjohtajan kanssa. Kerroin mitä olin suunnitellut ja mitä ajattelin seuraavaksi tehdä ja johtaja kertoi, mitä mieltä hän

oli suunnitelmistani ja millaisia tarpeita päiväkodilla olisi seuraavaksi valmistettavien materiaalien suhteen. Näiden keskustelujen sekä varhaiskasvattajille esitetyn kyselylomakkeen perusteella pysyin ajan tasalla, mistä materiaaleista varhaiskasvattajat hyötyisivät sillä hetkellä eniten. Dialogisen keskustelun tavoitteena on yhteinen ymmärrys, joka saavutetaan avoimella, kuuntelevalla ja suoralla keskustelulla (Salonen 2013, 22 – 23; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2016). Dialoginen keskustelu oli hyvä menetelmä kehittämistyöhöni, sillä päiväkodinjohtaja oli idearikas ja hänen kanssaan oli helppo käydä kuuntelevaa vuoropuhelua ja esittää ideoita puolin ja toisin, jolloin kehittämistyöni eteni hyvässä tahdissa ja yhteisymmärryksessä eteenpäin.

Käyttämiäni tiedonhankintamenetelmiä tässä kehittämistyössä olivat sähköpostitiedustelu, teemahaastattelu, kyselylomakkeet, omat muistiinpanot kenttäpäiväkirjassa, materiaalien dokumentoiminen, sekä sosiokulttuurinen työote. (Salonen 2013, 23). Sosiokulttuurisella työotteella tarkoitetaan toiminnan lähellä tapahtuvaa työskentelyä, jossa työskennellessään yksilö, yhteisö ja ympäristö toimivat vuorovaikutuksessa keskenään (Säljö 2004, 58; Salonen 2013, 23).

Tiedonkeruumenetelmistä haastattelun etuna voidaan pitää sitä, että aineiston keruuta voi säädellä vastaajaa myötäillen ja tilanteen mukaan. Vastausten tulkitseminen on helpompaa kuin esimerkiksi postikyselyllä ja haastattelukysymysten järjestystä voi vaihdella tilanteen edellyttämällä tavalla. Haastattelun voi valita esimerkiksi silloin, jos kyseessä on tekijälle aiemmin tuntematon alue tai jos tietoja halutaan syventää ja kysymyksille halutaan esittää lisäkysymyksiä. Teemahaastattelulle tavallista on se, että kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa tai järjestystä, mutta teema ja aihe ovat sekä haastattelijalla, että haastateltavalla tiedossa etukäteen. (Hirsjärvi ym. 2009, 205, 208.)

Teemahaastattelu oli ensimmäisiä käyttämiäni tiedonkeruumuotoja tätä kehittämistyötä tehdessäni. Tein teemahaastattelun päiväkodinjohtajalle. Olin valmistanut aiheeseen liittyviä apukysymyksiä itselleni haastattelun tueksi. Päiväkodinjohtaja oli avoin ja puhelias haastateltava, joten valmiita haastattelukysymyksiä ei juurikaan tarvittu, sillä pysyimme haastatteluajan hyvin aiheessa ja sain kehittämistyölleni hyvän pohjan haastattelusta. Kehittämistyön tarve sekä johtajan ideat selvisivät minulle laajemmin ja jo olemassa olevat tiedot kuvien käytön lisäämisestä syvenivät ja nousivat esiin monipuolisempana teemahaastattelun aikana. Haastattelussa kävi ilmi monia konkreettisia seikkoja ja lopuksi vielä kiersimme päiväkodin tilat läpi yhdessä johtajan kanssa, jolloin käymämme keskustelu konkretisoitui.

Valmistin varhaiskasvatushenkilöstölle kyselyn Webropol-ohjelman avulla ja tulostin ne varhaiskasvattajille täytettäväksi. Kyselylomakkeen avulla keräsin tietoa ja mielipiteitä henkilökunnalta omaa työtäni varten ja hyödynsin sitä materiaalien valmistamisessa. Sain kyselylomakkeiden kautta selville erinäisiä asioita kuvien käyttöön liittyen, kuten tietoa henkilökunnan kiinnostuksesta aihetta kohtaan, aiemman kokemuksen sekä koulutuksen ja tämän hetkisen tarpeen sekä hyödyn varhaiskasvattajien työlle pedagogisena menetelmänä. Lisäksi mielestäni on tärkeää, että henkilökunta pystyi sitä kautta ilmaisemaan oman näkemyksensä ja osallistumaan kuvien käytön suunnitteluun, jottei heistä tuntunut, että menetelmä tulee ulkopuolelta heidän käyttöönsä, eivätkä he itse pystyisi vaikuttamaan siihen.

Tein kirjallista dokumentointia koko kehittämistyöprosessin ajan henkilökohtaiseen ”kenttäpäiväkirjaani”. Kirjasin siihen omat ideani, muistiinpanot, ajatukset sekä aikatauluni. Kenttäpäiväkirja oli jatkuvasti mukana ja kirjasin siihen ideoita laidasta laitaan, jopa keskellä yötä mieleeni juolahtaneet ajatukset. Kenttäpäiväkirjani sisälsikin siksi myös paljon sellaisia ideoita, jotka muokkaantuivat prosessin edetessä tai asioita jotka jätin kokonaan pois kehittämistyöstäni. Olin tyytyväinen kenttäpäiväkirjaani työvälineenä, sillä se helpotti huomattavasti kokonaiskuvan hahmottamista prosessissa. (Hirsjärvi ym. 2009, 45–46; Salonen 2013, 22–23.)

5.3 Kehittämistyö prosessina

Aloituvaiheessa kehittämistyön prosessi alkaa. Aloitusvaiheeseen kuuluu kehittämistarpeen esittäminen, toimintaympäristö ja toimijat, jotka ovat mukana työskentelyssä sekä tietysti alustava kehitystehtävä. Alussa on tärkeää keskustella yhdessä niistä asioista, jotka ovat merkityksellisiä ja antavat hankkeelle suunnan. Suunnitteluvaiheessa käydään läpi tavoitteet, toimijat, vaiheet ja ympäristö, sekä kehittämismenetelmät, materiaalit ja dokumentointitavat, joiden tulee ilmetä toiminnasta tehtävässä kehittämissuunnitelmasta. Aloitus- ja suunnitteluvaiheessa ajateltujen asioiden tarkentuminen työskentelyn aikana on normaalia, eikä etukäteen voi tietää mikä tulee toimimaan ja mikä onnistuu. (Salonen 2013, 17.)

Kehittämishanke toteutettiin yhdessä elokuussa 2017 avatun Touhula Jaanin päiväkodin johtajan ja varhaiskasvatushenkilöstön kanssa. Opinnäytetyöni prosessi alkoi heinäkuussa 2017, kun otin sähköpostitse yhteyttä Touhula Jaanin päiväkodinjohtajaan ja tie-

dustelin tarvetta mahdolliselle kehittämistyölle. Olin esittänyt viestissäni muutamia ehdotuksia kehittämistyön aiheista, joita Turun ammattikorkeakoulun opiskelijana voisin tehdä. Päiväkodinjohtaja otti minuun puhelimitse yhteyttä elokuussa 2017, melko pian sen jälkeen, kun Touhula Jaanin uusi päiväkotitoiminta oli avannut ovensa. Puhelimesta johtaja ilmaisi tarpeensa ja kiinnostuksensa kuvien käytöstä varhaiskasvattajien ja lasten välisen viestinnän helpottamiseksi. Johtaja kertoi, että kuville olisi tarvetta erityisesti maahanmuuttajataustaisten lasten ohjaamisen tukena. Aihe oli yksi ehdottamistani vaihtoehtoista ja kehittämistyön tekeminen kuvien käytöstä pedagogisen työn tukena vaikutti minusta todella kiinnostavalta.

Sovimme päiväkodin johtajan kanssa tapaamisen, jossa voisimme käydä dialogista keskustelua aiheesta tarkemmin. Tapaamisella päiväkodin johtaja esitteli minulle päiväkotia ja kertoi tarkemmin, millainen tarve päiväkodilla on kehittämistyölle. Keskustelimme myös omasta aiemmasta kokemuksesta kuvien käytöstä ja heittelimme ilmoille ideoita, joista sekä lapset että varhaiskasvattajat voisivat hyötyä.

Seuraavaksi aloin tutustua aihepiiriin liittyvään kirjallisuuteen sekä perehdyin aiempiin tätä kehittämistyötä vastaaviin töihin. Löysin paljon teoreettista tietoa erilaisista kuvakommunikointimenetelmistä sekä kuvista päivästruktuurin ja arjen viestinnän tukena. Minun piti pitkään pohtia, onko tämän kehittämistyön aihe kuvakommunikaatio vai enemmänkin kuvat välineenä viestinnässä ja struktuurissa, sillä kaikki kuvien käyttö ei tarkoita kuvakommunikaatiota. Päädyin jälkimmäiseen, mutta hyödyn silti myös kirjallisuudesta, joka liittyy kuvakommunikaatioon. Lisäksi tutustuin kirjallisuuteen, joka antoi minulle ymmärrystä kuvien käytöstä päiväkodissa, varhaiskasvatussuunnitelmasta sekä maahanmuuttajataustaisten lasten kielikasvatuksesta. Näistä saadun tiedon avulla pystyin valmistamaan erilaisia kuvallisia materiaaleja juuri kehittämistyötä koskevaan tarpeeseen.

Kehittämistyön suunnitteluvaihe alkoi elokuussa 2017. Tein alustavan suunnitelman, josta ilmeni kehittämishankkeen aihe, tietoa toimeksiantajasta sekä alustava aikataulusuunnitelma. Muokkasin suunnitelmaa vielä lokakuussa, jolloin tein tarkemmat rajaukset sekä määrittelyn aiheelleni ja kuvasin yksityiskohtaisemmin käyttämiäni kehittämismenetelmiä.

Salonen (2013) määrittelee seuraavaksi vaiheeksi esivaiheen, joka tarkoittaa kentälle siirtymistä. Käytännössä esivaihe tapahtuu ympäristössä, jossa itse työskentely toteutuu ja se ei ole pitkäkestoinen vaan etenee nopeasti lähinnä suunnitelman läpikäymisenä. Suunnitteluvaiheen lisäksi yksi tärkeimpiä vaiheita kehittämistyössä on työstövaihe. Työstövaiheen eli käytännön toteutuksen aikana kehittämistyötä tekevät työskentelevät lähes

päivittäin yhteistä tavoitetta ja tuotosta kohti. Työstövaihe on vaiheista vaativin ja pisin sekä pitää sisällään kaikki kehittämishankkeen osatekijät eli toimijat, materiaalit ja aineistot, TKI-menetelmät ja dokumentointitavat. Ammatillisen oppimisen näkökulmasta vaihe on tärkeä, vaikka se on kehittämistyöstä vastaavalle henkilölle raskas ja vaativa. (Salonen 2013, 18.)

Siirryin kentälle elokuussa 2017. Kentälle siirtyminen ja työstövaihe tapahtuivat kehittämistyössäni lähes samaan aikaan, sillä aloin heti kentälle päästyäni suunnitella ja valmistaa materiaaleja. Kävin ensi alkuun suunnitelmani läpi ja aloitin kiireellisimmästä materiaalin suunnittelusta, keräämisestä sekä valmistuksesta. Olimme päiväkodinjohtajan kanssa sopineet, että toimintakuvat olisi hyvä saada valmiiksi jo syys-lokakuuksi, kun päiväkodin ohjattu toiminta alkaa. Joten aloitin työstövaiheen niistä.

Työskentelyvaihe jatkui aina elokuusta 2017 joulukuulle 2017. Työskentelyvaihe piti sisällään kaiken kuvallisen materiaalin suunnittelun, jonka tein itsenäisesti päiväkodinjohtajalta ja työntekijöiltä saadun tiedon perusteella. Tiedonkeruumenetelminä käytin teemahaastattelua sekä kyselylomaketta, joiden avulla sain kerättyä henkilökunnan ja johtajan näkökulmat kuvien tarpeista pedagogisena välineenä. Webropol-ohjelman avulla tehty kyselylomake sisälsi kuusi vaihtoehtoista kysymystä ja neljä avointa kysymystä. Kymmenestä työntekijästä kyselyyn vastasi kuusi työntekijää. Mielestäni vastausprosentti oli melko hyvä ja vastauksista ilmeni hyvin työntekijöiden näkemät tarpeet sekä toiveet kuvien suhteen. Vastausten kautta sain tiedon mille kuvalliselle tuelle työntekijät näkivät suurimman tarpeen, joten sen avulla sain hyvin laitettua materiaalien valmistamisen tärkeysjärjestykseen. Avoimien kysymysten kautta sain vastauksia sellaisesta kuvallisen tuen tarpeesta, joka ei ollut tullut johtajan kanssa käydyssä teemahaastattelussa niin voimakkaasti esille. Avoimissa kysymyksissä hyvä puoli oli se, että ne antoivat vastaajalle mahdollisuuden sanoa omin sanoin, mitä hänellä oli mielessään ja vastauksista ilmeni, millainen aiempi tieto vastaajalla oli asiasta. (Hirsjärvi ym. 2015, 201). Vastaukset sisälsivät varhaiskasvattajien tarpeelliseksi kokemia vastauksia yksittäisistä kuvista, kuten wc- tai leikkikuvista sekä päivästruktuurin uusimisesta ja päivätaulun valmistamisesta aamupiiriin. Kokosin vastauksista yhtenäisyydet sekä yksittäiset tarpeet oman toimintani suunnittelua varten. Näiden vastausten ja johtajan kanssa käydyn teemahaastattelun sekä dialogisten keskustelujen perusteella jatkoin materiaalien työstämistä.

Valmistin materiaalia piirtämällä kuvia itse, ottamistani valokuvista sekä Papunetin kuvatyökalun avulla kerätyistä kuvista. Ennen kuvien valmistamista perehdyin kirjallisu-

teen, jota aiheesta löytyi hyvin. Kirjallisuudesta sain varmuuden minkälaisia asioita minun pitää ottaa kuvien valmistuksessa huomioon, millaiset kuvat toimivat pedagogisen työn tukena, miten kuvat kannattaa tiloihin sijoittaa sekä kuinka kuvia tulisi käyttää viestinnän ja puheen tukena.

AIKA- TAULU	TOIMIJAT	MENETELMÄT	KEHITTÄMISTYÖ	TUOTETUT MATERIAALIT	VAIHE
HEINÄ- KUUKUU 2017	Päiväkodinjohtaja ja opiskelija	Sähköposti	Kehittämistyön aiheen valinta		Aloitustaihe
ELOKUU 2017	Päiväkodinjohtaja ja opiskelija	Puhelinkeskustelu Dialoginen keskustelu Tapaaminen	Kehittämistyön aiheesta sopiminen ja kehittämistyön tarpeen kartoittaminen	Toimeksiantosopimuksen teko Teoriapohja kehittämistyölle	
ELOKUU 2017	Opiskelija	Aihepiiriin kirjallisuuteen ja aiempiin vastaaviin kehittämistöihin perehtyminen	Kehittämistyön teoria-perustan kerääminen	Teoriapohja kehittämistyölle	Suunnittelu- vaihe
ELOKUU 2017	Päiväkodinjohtaja ja opiskelija	Teemahaastattelu Dialoginen keskustelu	Työn sisällön tarkentaminen ja rajaaminen sekä suunnitelman läpikäyminen	Haastattelumuis- tiinpanot	Esivaihe
SYYS- KUUKUU & LOKA- KUUKUU 2017	Opiskelija Päiväkodinjohtaja ja opiskelija	Kuvien suunnittelu, valinta, piirtäminen, valokuvaus, tulostus. leikkaus, laminointi ja kontaktointi Dialoginen keskustelu Palaute	Materiaalien suunnittelu, valmistus ja toteutus	Lasten osallisuutta tukevat kuvat Varhaiskasvattajan pedagogisena välineenä toimivat kuvat	Työstövaihe
LOKA- KUUKUU 2017	Opinnäytetyön ohjaaja ja opiskelija	Dialoginen keskustelu Palaute	Opiskelijan työnkuvan selkiytyminen		
MAR- RASKUU 2017	Varhaiskasvatus- henkilökunta ja opiskelija	Informatiivinen kysely varhaiskasvattajille	Henkilökunnan havainnoima tarve sekä ideat	Kysely	
JOULU- KUUKUU 2017	Opiskelija Päiväkodinjohtaja ja opiskelija	Kuvien suunnittelu, valinta, piirtäminen, valokuvaus, tulostus. leikkaus, laminointi ja kontaktointi Dialoginen keskustelu Palaute	Materiaalien suunnittelu, valmistus ja toteutus	Erilaiset kuva- struktuurit ja päivätaulu	
HELMI- KUUKUU 2018	Opinnäytetyön ohjaaja ja opiskelija	Sähköposti Palaute	Kehittämistyön kirjallisen osuuden viimeistely	Kehittämistyön raportti	Tarkistus- ja viimeistely- vaihe
HUHTI- KUUKUU 2018	Päiväkodinjohtaja, opinnäytetyön ohjaaja, opiskelija	Sähköposti Keskustelu Palaute	Oppaan valmistus ja palautteen saaminen Valmis tuotos ja työn päätös	Valmis tuotos	Viimeistely- vaihe ja valmis tuotos

Taulukko 1. Prosessivaiheiden kuvaus.

6 TUOTOKSEN ESITTELY

6.1 Lasten osallisuutta tukevat kuvat

Leikinvalintamaton tavoitteena on antaa lapsille mahdollisuus valita itse leikki, jota lapsi haluaa leikkiä. Se helpottaa lasta osallistumaan päätöksen tekoon ja lapsen on helpompaa sen avulla ilmaista oma mielipiteensä, mitä leikkiä hän haluaisi leikkiä. Matto sisältää kuvia eri leikeistä, joita päiväkodissa on tarjolla. Leikkien lisäksi matossa on kuvat niin sanotuista pöytäpuuhista/hiljaisista leikeistä sekä erilaisista liikuntaleikeistä. Maton lisäksi valmistin A4 kokoiset kuvat huoneista joissa leikkejä voi leikkiä. Huonekuvat ovat laminoituja ja niissä on tarranauhat, joihin leikkikuvat saa helposti kiinnitettyä. Leikinvalintamatto toimii käytännössä niin, että lapsi valitsee matosta haluamansa leikin kuvan ja asettaa sen siihen huoneen kuvaan, jossa leikkiä voi leikkiä. Leikeille voi olla myös käytännön järjestelyistä johtuvat valmiiksi sovitut huoneet, kuten liikuntahuoneessa leikitään liikuntaleikkejä tai nukkumahuoneen lattialle tehdyllä autoradalla leikitään autoilla. Leikkejä voi myös yhdistää, jolloin lapsi voi laittaa kahta eri leikkiä kuvaavat kuvat huonekuvaan esimerkiksi dinosaur-legoleikki.

Ohjatun toiminnan kuvat ja toiminnan valintabussin tavoitteena on, että lapsi pystyy osallistumaan päivittäisen toiminnan suunnitteluun ja saa näin ilmaista mielipiteensä mihin toimintaan haluaisi päivän ohjatun toiminnanhetkellä osallistua. Toimintakuvat voivat olla myös osana päiväjärjestystä. Piirsin ohjattuja toimintoja kuvaavat kuvat itse ympyrän mallisille pohjille ja laminoin ne. Sen lisäksi valmistin kolme isoa bussia, joiden avulla toimintaryhmät on helppo jakaa. Bussien ideana on, että jokaisen bussin kyljessä on eri toimintaa kuvaava kuva ja lapsi saa viedä oman kuvansa sen bussin ikkunaan, jonka toiminnassa haluaa olla mukana. Bussin ikkunoihin tulee myös kyseistä toimintaa ohjaavien varhaiskasvattajien kuvat. Seuraavana päivänä bussit otetaan samoilla kuvilla varustettuna käyttöön ja lapsi saa valita sellaisen bussin, jossa ei vielä ollut mukana ja niin edelleen. Päiväkodinjohtajan kanssa teemahaastattelussa nousi esiin varhaiskasvattajien välinen parityöskentely ja alkuperäisenä tarkoituksena oli, että kahden ryhmän lapset olisivat alkuun yhdessä ja toimintaan tulevat lapset saisivat itse päättää mihin toimintaan menisivät, sen vuoksi ikkunapaikkojakin on varattu riittävästi varhaiskasvattajien ja lapsiluvun suhteen mukaan. Myöhemmin kävi kuitenkin ilmi, ettei sellainen työskentely vielä sovi päiväkodin ryhmille vaan lapset tarvitsivat alkuun selkeämmät raamit toimintojen valintaan. Sen vuoksi lasten määrää voi rajata pienentämällä ikkunapaikkojen määriä

esimerkiksi laittamalla tarroja tai ilmapalloja niihin ikkunoihin, jotka ovat ylimääräisiä. Tällä tavoin bussia voi soveltaa tilanteen ja pientoimintaan osallistuvien lasten määrää pienentämällä.

Ruokailukuvat ja ruokalorutaulun tavoitteena on helpottaa ja tehdä ruokailutilanteista rauhallisemmat. Ruokailukuvat auttavat lasta ilmaisemaan paljonko ruokaa hän haluaa. Ruokailukuvat kiinnitin kontaktimuovilla ryhmien ruokakärryihin. Laitoin toiseen reunaan kuvat ruuan määristä; maistiainen, vähän tai paljon ja toiseen reunaan kuvan: lisää. Ensimmäisillä kerroilla kuvia käyttäessä varhaiskasvattajan kannattaa näyttää kuvien tarkoitus konkreettisesti lautasella. Jatkossa ruokaa hakiessaan lapsi voi osoittaa haluamaansa ruokamäärän kuvaa kärrystä, jos lapsi haluaa lisää ruokaa voi hän osoittaa lisää tarkoitettavaa kuvaa. Tarvittaessa ruokailuun liittyviä kuvia voi lisätä esimerkiksi ruokapöytään tai kärryihin. Ruokalorun tarkoitus on luoda päivittäin tapahtuvalle ruokailutilanteelle sitä merkitsevä rutiini, jonka myötä lapset oppivat antamaan toisilleen ruokarauhan. Valmistin ruokalorutaulun käyttämällä Papunetin kuvatyökalusta tulostettuja kuvia. Ruokalorutaulun kiinteässä pohjassa on ruokalorupohja ja tarranauhaan päivän apulaisena vuorollaan toimiva lapsi voi lorun edetessä kiinnittää ruokalorun vaiheita kuvaavat kuvat.

Tavaroidenpaikkakuvat kertovat lapselle missä laatikossa, kaapissa tai hyllyssä on minäkin tavaran paikka. Niiden avulla lapsen on helpompi olla omatoimisempi esimerkiksi leluja kerätessään tai tavaroita hakiessaan. Otin valokuvat ryhmien omista tavaroista, tulostin ne ja kiinnitin ne laatikoihin, kaapinoviin sekä hyllyihin niihin tarkoitetuille tavaroille varattuihin paikkoihin.

Kuva 1. Leikinvalintamatto, ohjatun toiminnan kuvat, ruokailukuvat, toiminnan valintabussi ja tavaroidenpaikkakuva. (c Meiju Vesa 2017).

6.2 Kuvat varhaiskasvattajan pedagogisena välineenä

Valmistin ryhmien varhaiskasvattajien *avainnauhoihin* sopivat kuvat, jotka sisälsivät kuvia siirtymätilanteista erilaisiin ohjeisiin. Siirtymäkuvat selkiyttävät seuraavaan toimintaan siirtymistä ja ohjekuvat tukevat lapsen kielenymmärtämistä ja muistia. Hiljaisuutta tarkoittava kuva tukee ohjeistuksen vaikuttavuutta. Siirtymäkuviksi tein muun muassa ulkoilu, ruokailu, wc, käsienpesu, leikki ja lepo hetkeä kuvaavat kuvat ja ohjeistuksiin leikin lopettamista ja lelujen keräämistä tarkoittavat kuvat sekä hiljaisuus, jono, kuunnella ja istua kuvat. Avainnauhassa kuvat eivät ole jatkuvasti lasten näkyvillä ja näin ollen ne eivät menetä merkitystään, kun niitä käytetään vain tarvittaessa. Varhaiskasvattajat voivat itse valita avainnauhaan tarpeelliseksi kokemansa kuvat lisäämällä tai poistamalla kuvia avainnauhan lenkistä.

Nukkumahuoneen eli nukkarin kuvataulu kertoo lapsille, kuinka lepoaika tulisi toimia. Tein tauluihin lepoaikaan kertovan lorun, jonka kappaleiden viereen piirsin lorua kuvaavat kuvat. Nukkaritaulu on hyvä kiinnittää esimerkiksi nukkumahuoneen oveen lasten tasolle ja siitä varhaiskasvattaja voi yksilöllisesti jokaisen lapsen kohdalla käydä lorun yhdessä lapsen kanssa läpi. Loru luo rauhallisen tunnelman jo nukkumahuoneeseen mennessä ja sen äärelle on hyvä rauhoittua rutiinin omaisesti joka päivä. Lorua lukiessa varhaiskasvattaja voi samalla esimerkiksi pitää lasta sylissään tai hieroa lasta.

Kuva 2. Avainnauhakuvat, sääntötaulut ja nukkumahuoneentaulu. (c Meiju Vesa 2017).

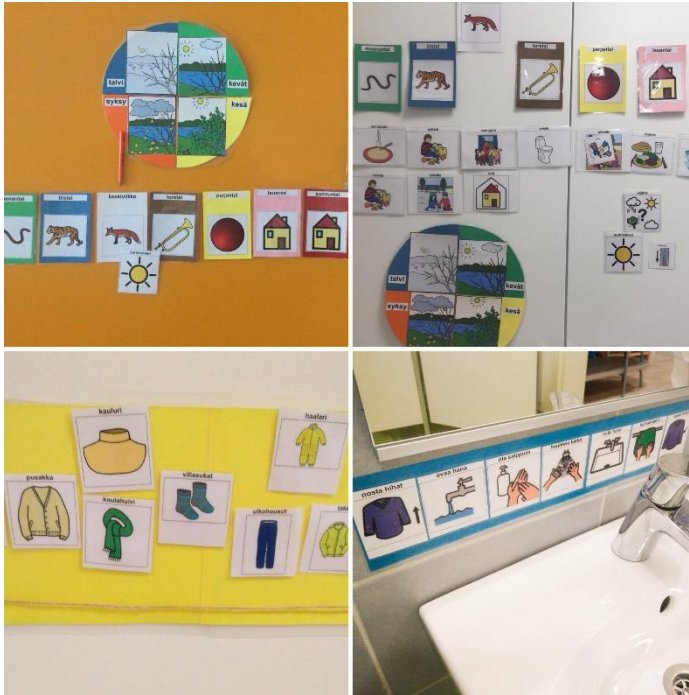
Sääntökuvataulut koettiin varhaiskasvattajien mielestä tarpeelliseksi ja he olivat keskustellen käyneet lasten kanssa läpi asioita mitä päiväkodissa saa tehdä ja mikä ei ole sallittua. Sain päiväkodinjohtajalta listan, johon varhaiskasvattajat olivat yhdessä lasten kanssa kirjoittaneet sääntöjä ylös. Koska pelkät kirjoitetut säännöt eivät lasten kanssa toimi otin työkseni valmistaa sääntöjä kuvaavat kuvat. Valmistin kaksi erillistä taulua, vihreälle pohjalle liimasin asioita joita saa tehdä ja punaiselle asioita joita ei saa tehdä. Kuvalliset säännöt antavat lapsille vahvan merkityksen ja sen vuoksi kielteiset kuvat eivät välttämättä yksinään toimi tarkoituksenmukaisesti eikä niitä välttämättä kannata laittaa lasten esille muistuttamaan asioista, joita ei saisi tehdä. Varhaiskasvattajat kuitenkin olivat sitä mieltä, että lapset hyötyvät siitä, että molemmat taulut ovat lasten nähtävillä ja

sainkin palautetta, että sääntötaulujen avulla kielteiset asiat ovat hyvin kitkeytyneet pois toiminnasta.

6.3 Kuvitettu päiväjäjestys ja muut kuvastruktuurit

Päiväkodin jokaisessa ryhmässä oli aiemmin käytössä pienet päiväjäjestyksestä kertovat kuvat. Henkilökunnan kyselylomakkeiden vastausten perusteella varhaiskasvattajat toivoivat päiväjäjestyskuviin selkeyttä ja suurempaa kokoa, joten valmistin jokaiseen ryhmään uudet päiväjäjestyskuvat. Keräsin kuvat päiväjäjestykseen Papunetin kuvista. Kuviksi valitsin päivittäin toistuvia vaiheita kuvaavat kuvat, joita ovat aamupala, leikki, ulkoilu, lounas, päivälepo, välipala, leikki, ulkoilu ja kotiinlähtö. Ulkoilukuvia valmistin kaksi erilaista, toisessa oli luminen talvimaisema ja toinen sopii muihin vuodenaikoihin. Valmistamani kuvat olivat kooltaan noin kolme kertaa suuremmat kuin ryhmissä alun perin olleet kuvat. Päiväjäjestyksestä kertovat kuvat tulivat käyttöön ryhmän aamupiiri-paikalle. Sen lisäksi valmistin aamupiiriseinälle viikonpäivä ja vuodenaikakuvat, joihin etsin kuvat Papunetin kuvatyökalua käyttäen. Päiväkodinjohtaja kertoi, millainen viikonpäiväloru heillä on käytössä, joten valmistin kuvat sen mukaan. Vuodenaikakuvat liimasin valmistamaani vuodenaikaympyrään. Lisäksi tein kaksi nuolta, joita voi siirtää osoittamaan oikeaa päivää ja vuodenaikaa. Päivämäärät ja kalenterin jätin tietoisesti kokonaan tekemättä, sillä ryhmän lapset ovat vasta sen ikäisiä, ettei ajankäsitys ole vielä kehittynyt eikä sitä ole tarpeen mukaista vielä kolmesta viisivuotiaiden iässä harjoitella.

Ryhmiin eteisiin valmistin pukeutumisjärjestyskuvat, joiden tavoitteena on tukea lapsen omatoimisuutta pukeutumistilanteessa ja tehdä pukeutumistilanteesta rauhallisempi. Valmistin pohjaksi kartonkipalan, johon kiinnitin pienet kuvat erilaisista vaatteista lukuunottamatta pukeutumisjärjestyksen mukaisesti. Vaatteiden kuvat valmistin Papunetin kuvatyökalun avulla. Kuvien alle laitoin nauhan ja siihen helmen, jota voi siirtää pukeutumisen edetessä ja tarkistaa mikä vaate puetaan seuraavaksi. Tein vielä jatkopätkän kartongille eri tilassa puettavista vaatteista, johon laitoin kenkien lisäksi hanskojen ja valmiiksi pukeutuneen lapsen kuvan. Kuvien sijoittelussa tärkeää oli muistaa, että kuvat asetetaan riittävän alas, jotta lapsi näkee kuvat ja pystyy helposti siirtämään kuvataulussa olevaa helmeä itse.

Kuva 3. Päivätaulut, pukeutumisjärjestys ja käsienspesukuvat. (c Meiju Vesa 2018).

Hygieniatiloihin valmistin käsienspesukuvat vaiheittain sekä wc-koppeihin ”muista pyyhkiä” ja ”vedä vessa” kuvat muistutukseksi lapsille. Näihin valmistamani kuvat ovat PCS-kuvia. Kaikissa valmistamissani kuvissa varhaiskasvattajan tulee huomioida, että vaikka kuvat on tarkoitettu auttamaan lasta itsenäisemmässä toiminnassa, tulee varhaiskasvattajan käydä kuvat lasten kanssa läpi keskustellen. Vasta keskustellessa ja kuvien läpi käymisessä kuvat saavat niille tarkoitetun merkityksen, kuten käsienspesuvaiheita kuvaavassa järjestyksessä kuva hihasta ja nuoli ylöspäin ei yksinään kerro lapselle mitä pitäisi tehdä, mutta kun varhaiskasvattaja sanoittaa kuvan tapahtuman esimerkkiä näyttäen ymmärtää lapsi mitä juuri sillä kuvalla tarkoitetaan.

7 ARVIOINTI JA POHDINTA

7.1 Kehittämisprosessin arviointi

Kehittämistyön prosessi kesti heinäkuusta 2017 maaliskuuhun 2018. Prosessi eteni ilman taukoja tasaiseen tahtiin. Heinäkuusta elokuuhun prosessi sisälsi suunnittelua ja käytännön asioiden hoitamista, kuten toimeksiantajan tarpeiden läpi käymistä ja kehittämistyön aiheen rajaamista. Syyskuusta lähtien tein koko syksyn ajan kehittämistyötä ja keskityin opinnoissani tieteen tahtoon vain kehittämistyöhön liittyvien töiden tekoon. Kuvamateriaalin valmistaminen aina suunnittelusta lähtien vei paljon aikaa ja tuntui prosessin vaiheista työläimmältä.

Koin kehittämistyön tekemisen ilman taukoja hyväksi menetelmäksi, koska sillä tavoin tiesin koko ajan mitä olen jo tehnyt ja mitä minun pitää seuraavaksi tehdä. Sain toimeksiantajalta aikatauluehdotuksen, milloin he tarvitsivat valmistamaani materiaalia. Se oli mielestäni hyvä juttu ja sopi hyvin myös minun asettamaani aikataulutavoitteeseen. Olin asettanut materiaalin valmistamista varten itselleni tavoitteeksi saada materiaalit valmiiksi tammikuussa 2018 ja pysyin prosessin ajan hyvin tavoiteaikatauluni puitteissa.

Käytin kehittämistyössäni erilaisia menetelmiä, joita olivat teemahaastattelu, kyselylomake, dialoginen keskustelu ja sosiokulttuurinen työote eli lähellä toimintaa työskentely. Teemahaastattelun avulla koko aihe ja toimeksiantajan tarve kehittämistyölle selkiintyi ja sain tärkeää tietoa johtajan näkökulmasta. Lisäksi kyselylomakkeiden avulla saadun tiedon kautta pystyin valmistamaan kuvallisesta materiaalista henkilökunnan toiveiden mukaisen ja henkilökuntaa parhaiten palvelevan ”kuvapaketin”. Johtajan ja henkilökunnan kanssa käydyt dialogiset keskustelut tukivat työtäni ja sain välipalautetta mielestäni riittävästi. Lisäksi dialogisissa keskusteluissa nousi esille uusia ideoita ja tarpeita kuvien valmistukseen liittyen. Sosiokulttuurista työotetta pidän myös erittäin tärkeänä menetelmänä. Teinkin usein niin, että suunnittelin tai valmistin materiaalia paikan päällä, jolloin pääsin samalla seuraamaan millaisissa työtilanteissa varhaiskasvattajat kuvia tarvitsevat, missä tilanteissa lapset hyötyisivät kuvista eniten ja miten käytännössä kuvien käyttö pedagogisena välineenä toteutui. Jäin kuitenkin pohtimaan olisiko henkilökuntaa voinut vielä enemmän osallistaa kuvien suunnitteluun tai valmistukseen. Kysellessäni kuitenkin

henkilökunnalta uusia ilmaantuneita tarpeita kuville, olivat he hyvin tyytyväisiä jo valmistamiini kuviin ja heidän mielestä niitä oli tullut riittävästi, eikä kaikkia oltu vielä ehditty ottaa edes käyttöön.

Kaiken kaikkiaan olen erittäin tyytyväinen toimeksiantajan kanssa tehtyyn yhteistyöhön. Päiväkodinjohtajaa oli aina helppo lähestyä ja hänellä löytyi tarvittaessa aikaa pieneen dialogiseen keskustelutuokioon. Sen lisäksi sain tarvittaessa yhteyden henkilökuntaan tai johtajaan sähköpostitse sekä puhelimitse. Luulen, että alussa tarkan aikataulusuunnitelman laatiminen ja aikataulussa hyvin pysyminen piti sekä minut että toimeksiantajan ajan tasalla prosessin vaiheista. Sain hyvää palautetta sekä johtajalta, että henkilökunnalta. Kaikki tuntuivat olevan hyvin kiitollisia tekemääni työhön. Lisäksi lähetin valmiit kuvapankit sähköisesti päiväkodin varhaiskasvattajien käyttöön, mikäli he tarvitsivat valmistamiani kuvia myöhemmin lisää.

7.2 Tuotoksen arviointi

Kehittämistyöni koski kuvallisen tuen aloittamista Touhula Jaanin päiväkodin 3-5-vuotiaiden lasten ryhmissä. Kehittämistyö sisälsi kuvallisen työn suunnittelun sekä materiaalien valmistuksen, jotka toimisivat varhaiskasvattajien pedagogisen työn tukena. Kehittämistyön tuotoksena syntyivät kuvalliset materiaalit, jotka sisälsivät tavoitteelliset ohjeet kuvien käyttöön pedagogisesti. Työssäni huomioin eritoten maahanmuuttajataustaisten lasten tarpeita tukevat kuvat, joista hyötyisivät myös kaikki muut ryhmien lapset. Tärkeintä kuvien valmistuksessa oli, että kuvat ovat lasten ikätasoon nähden ymmärrettäviä ja konkreettisia.

Prosessin alussa suunnitelmissa oli, että myös lasten osallisuus tulisi paremmin huomioitua kuvien avulla. Tämä tavoite tuli kuitenkin vain osittain toteutettua, sillä prosessin edetessä käytännössä valmistettavat kuvat tukivat enemmän varhaiskasvattajien työtä kuin lasten osallisuutta. Käytännössä lasten osallistuminen kuvien valmistukseen osoittautui hankalaksi, sillä en kehittämistyöni aikana työskennellyt lapsiryhmässä. Sain kuitenkin välillisesti lapset osallistumaan kuvien suunnitteluun, kun päiväkodin henkilökunta oli käynyt esimerkiksi sääntöjä läpi yhdessä lasten kanssa ja sain listan säännöistä, joista lasten kanssa oli yhdessä sovittu. Valmistin listassa esiin nousseista säännöistä kuvataulut, jotka ripustettiin lasten tasolle yleisiin tiloihin. Lisäksi lasten osallisuus on otettu huomioon leikinvalintamatossa, josta lapset saavat valita haluamansa leikin ja asettaa

sen huonekuvaan, jossa leikkiä leikittäisiin sekä päivittäisiä ohjattuja toimintoja kuvaavissa kuvissa, joista lapset voivat esimerkiksi kahden tai kolmen kuvan vaihtoehtoista valita mihin toimintaan he haluaisivat osallistua. Toimintakuvien pohjiksi valmistin bussit, jonka kylkeen toimintakuva asetettaisiin ja lapset saisivat laittaa oman kuvansa sen bussin ikkunaan, jonka toimintaan haluaisivat osallistua. Lasten omatoimisuutta tukee taas esimerkiksi käsienvälikuvavastruktuuri, pukeutumiskuvajärjestys ja tavaroiden paikkojen kuvat. Tavaroiden paikkojen kuvia laitoin kaappien oviin ja tavaroiden laatikoihin sekä hyllyihin, jotta lasten on helpompi itsenäisesti hakea tarvitsemansa tavarat toimintaansa varten.

Toimeksiantajan ja henkilökunnan toiveina oli, että varhaiskasvattajien ja maahanmuuttajataustaisten lasten välistä viestintää ja molemmin puolta ymmärrystä helpotettaisiin kuvien avulla arkipäiväisissä tilanteissa. Valmistinkin päiväkodin arkea tukevia kuvia kuten päiväjärjestyksen ja aamupiiritaulun kuvat, nukkumahuoneen kuvataulun, ruuanjako-koat tukevat kuvat sekä kuvaviuhkan avainnauhaan, joka sisälsi päivästruktuurikuvien lisäksi tarpeellisia kuvia, kuten hiljaisuus, kuunnella, jono ja kerätä lelut.

Toimeksiantajan luvalla suunnittelin kuvat itsenäisesti omaa luovuutta, aikaisempaa tietotaitoa ja kirjallisuutta apuna käyttäen. Prosessin aikana koin, että minulla oli tiukka aikataulu, sillä kuvia tarvittiin pikaisesti ryhmän käyttöön. Välillä myös epäilin, onko joku ryhmän varhaiskasvattajista jo ehtinyt valmistaa tarpeelliset kuvat ryhmään, sillä johtajan kanssa seuraavaksi tarvittavista kuvista keskustellessa en ollut varma, jos joku henkilökunnasta olisi itse jo valmistanut tarpeelliset kuvat ryhmään. Päällekkäisyyksiä ei kuitenkaan onneksi kertaakaan sattunut vaan valmistamani kuvat pääsivät kaikki suoraan käyttöön tai jäivät odottamaan myöhempää käyttöönottoa. Aiemman työkokemukseni ja koulutukseni kautta minulle oli hyötyä, että osasin käyttää Papunetin kuvatyökalua, joten kuvien työstäminen oli minulle helppoa.

Olen tyytyväinen lopputulokseen ja tuotos vastaa mielestäni hyvin toimeksiantoa. Valmistamani kuvat ovat mielestäni monipuolisia ja hyödyllisiä ja niistä syntyi kattava kokonaisuus. Kuvat vastaavat käyttäjien tarpeita ja niissä on huomioitu sekä varhaiskasvattajien että lasten tarpeet. Kuvien käyttöönottoa varten jätin viestin millä tavoin olin ajatellut, että kuvia käytettäisiin, mutta ilmaisin myös, että jokainen varhaiskasvattaja voi itse soveltaa valmistamiani kuvia oman käyttötarkoituksensa mukaisesti. Kerroin ohjeissani mikä tavoite kuvilla on ja miten niitä pedagogisesti käytettäisiin, joka kerta en välttämättä jättänyt kirjallista viestiä varhaiskasvattajille vaan kerroin sanallisesti, miten kuvia voisi

käyttää. Kuvien tarkoitus ei pelkästään kuvista käy lapsille selväksi ja sen vuoksi painotinkin, että varhaiskasvattajien on tärkeää käydä lasten kanssa yhdessä kuvat läpi, jotta kuvat saavat niille tarkoitetun merkityksen. Esimerkiksi käsienpesukuvat tulee käydä alkuun läpi yhdessä lapsen kanssa ja kuvajärjestyksen mukaisesti kertoa sanallisesti mitä missäkin kuvassa tapahtuu, kuten kuva jossa on käsi ja nuoli, joka näyttää hihaa ylöspäin tulee varhaiskasvattajan käydä kuva läpi sanallisesti ”ensin nostetaan hihat ylös”.

Kehittämistyöni raportti ja sen sisältämä tietoperusta tukee valmistamaani kuvallista materiaalia. Tietoperusta koostuu varhaiskasvatuksen perusteiden lisäksi varhaiskasvattajien ja lasten välisestä viestinnästä, vuorovaikutuksesta ja kuvallisesta struktuurista sekä maahanmuuttajataustaisten lasten kielikasvatuksesta. Tietoperustan ensimmäinen osa käsittelee aiheuttani koskevan varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisen teorialiedon vuorovaikutuksesta, osallisuudesta sekä kulttuurillisesta moninaisuudesta. Toisessa osassa käyn läpi yhteiseen viestintään liittyviä teemoja, joita ovat vuorovaikutustilanteissa toimiminen, puhetta tukeva viestintä ja arkea jäsentävät kuvat. Seuraavaan osaan olen koonnut tietoa maahanmuuttajataustaisten lasten kielikasvatuksesta. Tämä teorialieto jota olen kerännyt vastaa mielestäni sitä mitä tarvitsin, että saatoin valmistaa pedagogisesti oikeaoppisia kuvia varhaiskasvattajien käyttöön.

Valmistin materiaalin vain kahteen Touhula Jaanin ryhmään. Materiaali tuli käyttöön heti ja käytössä se toki muokkaantuu ja soveltuu lapsiryhmien tarpeiden mukaisesti sekä jokaisen varhaiskasvattajan näköiseksi. Jaoin kuitenkin valmistamani kuvat sähköisesti koko päiväkodin henkilökunnalle ja pikkuhiljaa tarkoituksena on, että myös alle kolme vuotiaiden ryhmät voivat ottaa materiaalia tai ainakin esimerkkiä siitä joiltain osin käyttöönsä. Nyt jo pienten ryhmät pyysivät minulta yksinkertaisempia kuvia käsien- ja kasvojenpesua varten sekä ryhmissä oli laitettu kuvat tavaroiden paikkoihin. Lisäksi ruokaloru sekä päivästrukturi oli päässyt jo osaksi pienten ryhmien toimintaa. Kuvat ovat mielestäni helposti sovellettavia ja niitä voi karsia tai lisätä tarpeen mukaan. Etukäteen ei voi tietää mitkä kuvat toimivat juuri niin kuin ne oli suunniteltu vaan toimintakauden aikana kuvat muokkaantuvat ryhmissä ryhmän tarpeiden mukaisesti, joka on mielestäni hyvä asia. Kuvia tuli syksyn 2017 aikana paljon, eikä kaikkia saanut millään yhtä aikaa otettua käyttöön, sillä muuten kuvien runsaus olisi voinut sekoittaa lapsia. Minulla olisi kuitenkin ollut vielä enemmänkin ideoita, joita olisi voinut toimintaan jalostaa, mutta minusta tuntuu, että kuvia tuli kuitenkin jo nyt niin paljon, että jätän ideat hautumaan ja voin myöhemmin työskennellessäni kyseisessä päiväkodissa tuoda niitä käytäntöön.

7.3 Luotettavuus ja ammatillinen kasvu

Pidin koko kehittämistyönprosessin ajan henkilökohtaista kenttäpäiväkirjaa, johon merkitsin kaikki käyntini ja materiaalien suunnitteluvaiheisiin sekä valmistukseen kuluneen ajan. Kenttäpäiväkirjan avulla minun oli helppo valmistaa prosessia kuvaava taulukko ja kuvata tarkasti vaihe vaiheelta kehittämisprosessini eteneminen. Prosessini avoin esille tuominen tukee kehittämistyöni luotettavuutta samoin kuin valitsemani lähteet, jotka valitsin luotettavuuteen perustuen.

Mielestäni kehittämisprosessi tuki hyvin ammatillista kasvuani ja sain prosessista paljon oppia tulevaisuuteeni lastentarhanopettajana ajatellen. Loin kehittämistyöni aikana ammatillisen vuorovaikutussuhteen päiväkodinjohtajan kanssa ja pääsin jo pieneksi osaksi työyhteisöä. Koen, että tehtäväni kuvallisen tuen käynnistäjänä otettiin vakavasti ja minulle annettiin vastuuta. Sain tukea ja palautetta niin johtajalta kuin päiväkodin muulta henkilökunnaltakin. Nämä asiat tukivat ammatillista kasvuani onnistuneesti. Täysin uutena asiana minulle tuli kehittämistyön myötä maahanmuuttajataustaisten lasten kielikasvatukseen perehtyminen. Koen sillä olevan suuri hyöty tulevaisuudessa maahanmuuttajataustaisten lasten määrän kasvaessa varhaiskasvatuskentällä. Lisäksi pidin erityisen paljon materiaalien suunnittelusta sekä valmistuksesta ja halusin tehdä sen itsenäisesti, vaikka olisin voinut ottaa henkilökuntaa ehkä enemmänkin mukaan konkreettisten materiaalien valmistamiseen. Minua kuitenkin motivoi työssä kovasti se, että vaikka prosessi oli kehittämisraportin työstäminen mukaan lukien pitkäkestoinen, sain aina jonkun pienemmän projektin valmiiksi, kun tietty materiaalityö oli tehty.

Loppujen lopuksi, vaikka kehittämistyön prosessi kaikkine vaiheineen tuntui jossain kohtaa raskaalta ja pitkäkestoiselta, olen todella tyytyväinen lopputulokseen. Kehittämistyön tekeminen sisälsi monivaiheisen prosessin, joka antoi minulle paljon uutta ja monipuolista kokemusta työn suunnittelusta, toteutuksesta, arvioinnista ja raportoinnista. Alkuvaiheessa tehty hyvä suunnitelma ja työn aikataulutus helpottivat työn tekemistä. Lisäksi työn kirjallinen ja kuvallinen dokumentointi helpotti minua suuresti tämän kehittämisraportin kirjoittamistyötä tehdessä.

LÄHTEET

- Adenius-Jokivuori, M. 2004. Kielen ja kommunikaation kehityksen tukeminen. Teoksessa P. Pihlaja & R. Viitala (toim.) *Eryityiskasvatus varhaislapsuudessa*. 1. painos. Helsinki: WSOY, 194–213.
- Aerila, J.-N.; Kinon, J. & Pöntelin, R. 2010. Kielen opettaminen ja vuorovaikutus 4-5-vuotiaiden lasten ryhmässä. Teoksessa Korhonen, R.; Rönkkö, M.-L. & Aerila, J. (toim.) *Pienet oppimassa – kasvatuksellisia näkökulmia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen*. Turku: Uniprint 45–47.
- Aro, T. & Siiskonen, T. 2014. Millaista on hyvä tuki? Teoksessa Siiskonen, T.; Aro, T.; Ahonen T. & Ketonen R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. 4., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus 188–200.
- Arvola, O.; Reunamo, J. & Kyttälä, M. 2017. Maahanmuuttajataustaiset lapset varhaiskasvatuksessa: Kasvattajien näkemykset lasten taidoista ja tuen tarpeesta. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja// *Kasvatus* 3/2017. Helsinki: Kasvatustieteellinen seura ry.
- Arvonen, A, Katva, L. ja Nurminen ja A. 2010. Maahanmuuttajien oppimisvaikeuksien tunnistaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- From, K. & Koppinen, M.-L. 2012. Menossa mukana. Tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren toiminnallinen osallistuminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Galley, S. 2015. Creating an inclusive environment for supporting children with English as an Additional Language. Teoksessa K. Brodie & K. Savage (toim.) *Inclusion and Early Years Practice*. Abingdon: Routledge, 33–55.
- Halme, K. 2011. Maahanmuuttajataustaisten lasten kielikasvatus varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Teoksessa: M. Nurmilaakso. & A.– L. Välimäki (toim.). *Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. Helsinki. Yliopistopaino.
- Heister Trygg, B. 2005. GAKK – Grafisk AKK. Om saker, bilder och symboler som Alternative och Kompletterande Kommunikation. Malmö: Södra regionens Kommunikationscentrum.
- Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara P. 2009. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi
- Kehitysvammaliitto 2010. *Kuvat kommunikoinnissa*. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Ketonen, R., Launonen, K., Ikonen, A., Salmi, P. Palmroth, A., Röman, M. & Mattinen, A. 2014. Kieli ja viestintä. Teoksessa Siiskonen, T.; Aro, T.; Ahonen T. & Ketonen R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. 4., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus 201–225.
- Ketonen, R., Salmi, P. & Tuovinen, S. 2004. Kieli ja viestintä. Kielelliset vaikeudet ja vuorovaikutuksen tukeminen. Teoksessa: Ahonen, T., Siiskonen, T. & Aro, T. (toim.) *Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluiässä*. Juva: PS-kustannus. 33–52
- Koivunen, P.-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kuusisto, A. 2010. Kulttuurinen, kielellinen ja katsomuksellinen monimuotoisuus päiväkodissa – mahdollisuuksia ja haasteita. Monikulttuuriset lapset ja aikuiset päiväkodeissa MUCCA-hanke. www.mucca.fi. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Laine, K. 2017. *Kuvat kommunikoinnissa. Puhetta korvaava kommunikointi eli AAC*. Papunet. Viitattu 27.11.2017 <http://papunet.net/teemat/kuvakommunikointi>.
- Launonen, K. 2007. Vuorovaikutus. Kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Kehitysvammaliitto ry. Oppimateriaalikeskus Opike. Jyväskylä: Gummerus.

Matero: M. 2006. Kielelliset häiriöt ja AAC. Teoksessa Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E-L. Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Helsinki: WSOY, 130–164.

Merisuo-Storm, T. 2010. Lapsen sukeutuvan luku- ja kirjoitustaidon kehittyminen. Teoksessa Korhonen, R.; Rönkkö, M-L. & Aerila, J. (toim.) Pienet oppimassa – kasvatuksellisia näkökulmia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Turku: Uniprint 17–30.

Opetushallitus 2017. Varhaiskasvatus. Viitattu 26.11.2017 http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus.

Rapo, M. 2011. Kuka on maahanmuuttaja. Tilastokeskus. Viitattu 19.3.2018. https://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-02-15_003.html?s=0.

Riikonen, H. 2010. Päiväkodin ääniympäristö ja kasvattajan vaikutusmahdollisuudet. Teoksessa Korhonen, R.; Rönkkö, M-L. & Aerila, J. (toim.) Pienet oppimassa – kasvatuksellisia näkökulmia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Turku: Uniprint 72–84.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön – Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Suomen pakolaisapu 2017. Sanasto: Maahanmuuttaja. Viitattu 19.3.2018. <https://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/sanasto/>.

Säljö R. 2004. Oppimiskäytännöt. Sosiokulttuurinen näkökulma. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018. Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä. Viitattu 30.1.2018. https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/dialogisuus_ammattilaisen_ja_perheen_valilla.

Touhula 2018. Touhula yrityksenä. Viitattu 30.1.2018. <https://www.touhula.fi/touhula/touhula-yrityksena/>.

Vaarala, H.; Reiman, N.; Jalkanen, J. & Nissilä, L. 2016. Tilanne päällä! Näkökulmia S2-opetukseen. Helsinki: Opetushallitus.

Varhaiskasvatuslaki 36/1973. Voimaantulo 1.4.1973. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1973/19730036>.

Varhaiskasvatussuunnitelma perusteet 2016. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Tampere: Juvenes-Print – Suomen yliopistopaino Oy.

Kyselylomake varhaiskasvattajille

Kysely kuvakommunikaatiosta henkilökunnalle

1. Mikä on koulutuksesi?

- ☐ Lastentarhanopettaja (kasvatustieteen kandidaatti)
- ☐ Lastentarhanopettaja (sosionomi)
- ☐ Lastenohjaaja
- ☐ Lastenhoitaja (lähihoitaja)
- ☐ Joku muu, mikä?

2. Kuinka pitkä työkokemus sinulla on varhaiskasvatusalalta?

- ☐ 0-1 vuotta
- ☐ 1-2 vuotta
- ☐ 2-5 vuotta
- ☐ 5-10 vuotta
- ☐ 10-15 vuotta
- ☐ yli 15 vuotta

3. Minkä ikäisten lapsien ryhmässä työskentelet?

- ☐ 1-2 vuotiaiden
- ☐ 2-3 vuotiaiden
- ☐ 3-5 vuotiaiden

4. Onko sinulla kokemuksia tai koulutusta kuvallisen materiaalin käytöstä ennen Touhula Jaanissa työskentelyä? Jos on niin minkälaisia?

5. Missä tilanteissa koet, että kuvallisen materiaalin käytöstä olisi eniten hyötyä?

6. Miten käytät kuvallista materiaalia toimiessasi lasten kanssa?

7. Onko lapsiryhmässä mielestäsi lapsia, jotka hyötyisivät kuvien käytöstä?

Voit vastata tarvittaessa useampaan vaihtoehtoon

- ☐ On, maahanmuuttajataustaisia lapsia
- ☐ On, erityistä tukea tarvitsevia lapsia
- ☐ On, mielestäni kaikki lapset hyötyvät kuvien käytöstä
- ☐ Ei ole

8. Arvioi asteikolla 1(vähiten) -5(eniten) miten tarpeellisiksi koet kuvien käytön seuraavissa tilanteissa

	1	2	3	4	5
Ruokailu	☐	☐	☐	☐	☐
Wc- ja hygieniatilanteet	☐	☐	☐	☐	☐
Pukeutuminen	☐	☐	☐	☐	☐
Päivälepo	☐	☐	☐	☐	☐
Ulkoilu	☐	☐	☐	☐	☐
Siirtymätilanteet	☐	☐	☐	☐	☐
Leikinvalintataulu	☐	☐	☐	☐	☐
Toimintahetket	☐	☐	☐	☐	☐
Tavaroiden paikat	☐	☐	☐	☐	☐
Joku muu, mikä?	☐	☐	☐	☐	☐

9. Kuvien käyttö tekee työstäni

- ☐ Helpompaa
- ☐ Aikaa vievempää
- ☐ Hankalampaa
- ☐ Jotain muuta, mitä?

10. Kerro vapaasti minkälaisista kuvista lapset mielestäsi saisivat eniten tukea ja minkälaisia kuvia olisit itse innostunut käyttämään oman ja lasten välisen vuorovaikutuksen tukena

Teemahaastattelu

Teemahaastattelu päiväkodinjohtajalle (8/2017):

Aiheena kuvat ja maahanmuuttajataustaiset lapset

Teemaan sopivia apukysymyksiä:

Minkä verran päiväkodissanne on tällä hetkellä käytössä kuvia?

Millaisia tukitoimia teillä on käytössä maahanmuuttajataustaisten perheiden kanssa työskentelyssä?

Minkä ryhmien lapset hyötyisivät/tarvitsisivat eniten kuvia?

Kuinka paljon maahanmuuttajataustaisia lapsia päiväkodissanne on?

Miten hyvin maahanmuuttajataustaiset lapset puhuvat/ymmärtävät suomen kieltä?

Miten vuorovaikutus toteutuu kasvattajien ja maahanmuuttajataustaisten lasten välillä?

Millaiset kuvat ovat jo nyt käytössä, onko niissä kehitettävää? Mitä uusia tukimuotoja tarvitaan ensimmäiseksi?

Milloin kuvia tarvitaan, milloin on tarkoitus käynnistää kuvallisen tuen käyttöönotto?

Tervehdys koteihin

Tervehdys Touhulan lapset ja vanhemmat!

Hello all Touhula's kids and parents!

Olen viimeisen vuoden sosionomi-opiskelija Turun ammattikorkeakoulusta.

I am studying final year of Bachelor of Social Services in Turku University of Applied Sciences.

TURKU AMK

Aloitan tänä syksynä opinnäytetyöni yhteistyössä Touhula Jaanin päiväkodin kanssa.

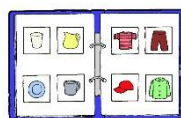
I will start my thesis at this autumn, doing cooperation with Touhula Jaani's kindergarten.

TOUHULA
PÄIVÄKODIT

Työni aihe on lasten osallisuuden tukeminen kuvien avulla,

My thesis topic is to support children's involvement by using pictures.

joten minua voit nähdä päiväkodissa touhuamassa kuvamateriaalien parissa.

That means that you can see me at the kindergarten working with different kind of picture materials.

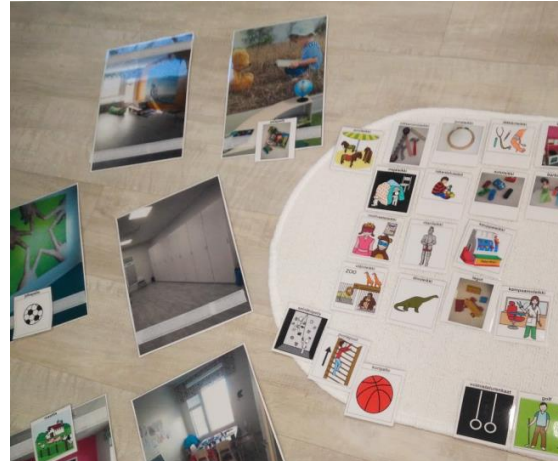

Ystävällisin terveisin / *Kind regards*

Meiju Vesa

Opas kuvien käyttöön

Opas ku- vien käyttöön

Opas Touhula Jaanin päiväkodin kuvien käyttöön

Opas on tehty Touhula Jaanin päiväkodin varhaiskasvattajien käyttöön. Oppaan tarkoituksena on kertoa perustiedot ja tavoitteet Jaanin päiväkotiin valmistetuista kuvista ja niiden käyttötarkoituksista sekä -menetelmistä. Kuvat toimivat varhaiskasvattajien apuvälineinä, joiden tarkoituksena on tukea lasten ja kasvattajien välistä viestintää sekä auttaa lapsia hahmottamaan erilaisia struktuureja. Tärkeää kaikkien kuvien käytössä on, että lapset voivat palata niihin päivän kuluessa. Sen vuoksi kuvat tulee kiinnittää seinille riittävän alas. Kuvat toimivat viestinnän tukena, joka tarkoittaa, että kuvat tulee käydä keskustellen läpi, jotta ne saavat niille tarkoitetun merkityksen. Lisäksi riviin asetellut kuvat lukusuunnassa vasemmalta oikealle tukevat lapsen lukemaan oppimista.

SISÄLLYSLUETTELO

LASTEN OSALLISUUTTA TUKEVAT KUVAT

Leikinvalintamatto	3
Toimintakuvat ja toiminnanvalinta bussit	4
Ruokailukuvat	5
Ruokalorutaulu	5
Tavaroidenpaikkakuvat	6

KUVAT KASVATTAJAN PEDAGOGISENA TYÖVÄLINEENÄ

Avainnauhakuvat	7
Nukkaritaulu	9
Sääntökuvataulut	10

KUVASTRUKTUURI

Käsienpesukuvat	11
Pukeutumisjärjestys	13
Päivätaulu	15

Toimintakuvat ja toiminnanvalintabussit

Tavoitteet: Lapsi saa osallistua toiminnan suunnitteluun ja ilmaista mielipiteensä valitsemalla mieleistä toimintaa esittävän kuvan.

Käyttö: Toimintakuvia voi käyttää osana päiväjärjestystä.

Sen lisäksi toimintakuvat ovat hyvä tapa antaa lapsen valita toiminta, jossa hän haluaa olla mukana. Busseja on kolme, joten niiden avulla ryhmä voidaan helposti jakaa kolmeen pienryhmään. Jokaisen bussin kylkeen tulee eri kuva, joka kertoo mihin toimintaan bussi kyseisenä päivänä on lähdössä. Lapsi saa viedä oman kuvansa/kuvahahmonsensa sen bussin ikkunaan, jonka toimintaan haluaa osallistua. Seuraavana päivänä bussit otetaan samoilla kuvilla varustettuna käyttöön ja lapsi saa valita sellaista toimintaa kuvaavan bussin, jossa ei vielä ollut mukana ja niin edelleen.

Vinkki: Laita esimerkiksi ilmapallokuvia tai tarroja niihin bussin ikkunoihin, jotka ovat ylimääräisiä tai sovi lasten kanssa, että tällä kertaa täytetään busseista vain alakerta. Näin voi helposti muokata osallistujien määrää päivittäisen tilanteen mukaan. Bussin ohjaamoon tai johonkin ikkunaan kannattaa myös laittaa kyseistä toimintaa ohjaavien kasvat-
tajien kuvat.

Ruokailukuvat

Tavoitteet: Lapsi voi kertoa kuinka paljon ruokaa hän haluaa.

Käyttö: Käydään kuvat ensin yhdessä läpi lasten kanssa ja näytetään konkreettisesti lautasella mitä mikäkin kuva vastaa. Ruokaa hakiessaan lapsi voi ilmaista haluamansa määrän osoittamalla ruokakärryssä olevaa kuvaa. Kärryn toisessa reunassa on kuva lisää, jota osoittaessaan lapsi voi pyytää lisää ruokaa.

Vinkki: Ruokailussa käytettäviä kuvia voi tarvittaessa pikkuhiljaa lisätä. Hyviä lisäkuvia ruokailuun ovat esimerkiksi: maito, leipä, kiitos ja pastilli.

Ruokalorutaulu

Tavoitteet:

Lapsi ymmärtää, että on aika rauhoittua ruokailua varten.

Samanlaisena päi-

vittäin toistuva rutiini jäsentää lapsen päivärhythmiä.

Käyttö: Ruokalorutaulun kuvat ovat irrotettavia siksi, että ruokaloron edetessä "avustajana/järjestäjänä" toimiva lapsi voi lisätä kuvat lorun edetessä tauluun.

Vinkki: Sanan "nalle" voi vaihtaa esimerkiksi projektityöskentelyn teemaan sopivaksi. Avaruusteemassa voi lausua vaikkapa: hiljaa hiljaa "astronautti" laulaa... Ruokaloruja on olemassa monenlaisia ja niitä voi ajoittain vaihdella.

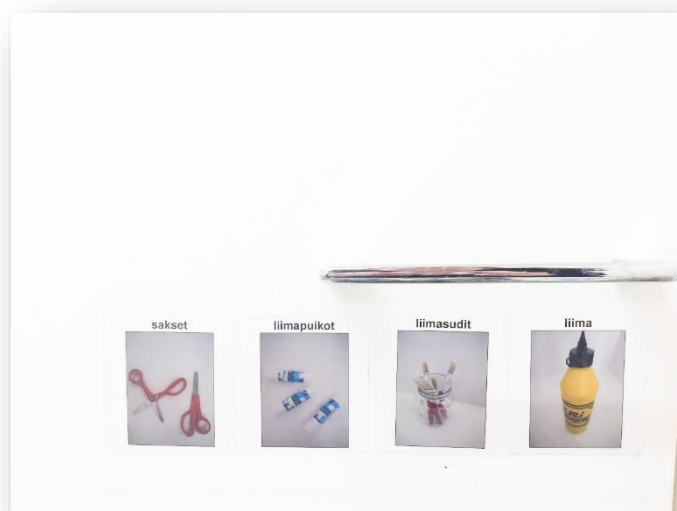

Tavaroidenpaikkakuvat

Tavoitteet: Laatikoissa, kaapinovissa tai hyllyissä olevien kuvien avulla lapsen on helppo löytää lelut ja viedä ne takaisin omille paikoilleen itsenäisesti. Oppimisympäristön säilytyspaikkoihin kiinnitetyt kuvat auttavat lasta jäsentämään ympäristöään.

Käyttö: Kuvat on hyvä olla kaksipuolissa hyllyssä olevien laatikoiden molemmissa päissä. Yhteen laatikkoon tulee aina yhden tyyppiset lelut. Noudata kasvattajana itsekin kuvien mukaisia tavaroille tarkoitettuja paikkoja.

Vinkki: Kuvia voi lisätä myös esimerkiksi eteiseen ohjeistamaan kenkien tai sadevaatteiden paikkoja.

KUVAT KASVATTAJAN PEDAGOGISENA TYÖVÄLINEENÄ

Avainnauhakuvat

Tavoitteet: Avainnauha sisältää kuvia erilaisista siirtymistä sekä ohjeista. Siirtymäkuvat selkiyttävät seuraavaan toimintaan siirtymistä ja ohjekuvat tukevat lapsen kielenymmärtämistä ja muistia. Hiljaisuutta tarkoittava kuva tukee ohjeistuksen vaikuttavuutta.

Käyttö: Siirtymäkuvia voi käyttää esimerkiksi ulkoiluun, ruokailuun tai käsienvpesulle lähtiessä. Kuvat havainnollistavat tulevaa tapahtumaa. Kuvia voi käyttää myös samanaikaisesti, kuten ”lopettaa leikki ja kerätä lelut” voi näyttää kuvia ja sanoittaa asia lapsella, esimerkiksi näin: ”hetken kuluttua on aika lopettaa leikki ja kun näytän tätä ”kerätä lelut” kuvaa on aika kerätä lelut laatikoihin.” Ohjeistuskuvat ovat siitä hyvät, että ne eivät ole jatkuvasti lasten esillä, sillä silloin ne voisivat menettää merkityksensä.

Vinkki: Poista avainnauhasta ryhmällesi tarpeettomat kuvat. Voit myös vaihtaa kuvien järjestystä laittamalla tärkeimmät ja käytetyimmät kuvat päällimmäisiksi. Ohjeistuskuvat opittuaan lapsille voi näyttää kuvaa myös sanattomana viestinä muistuttamaan yhteisistä säännöistä.

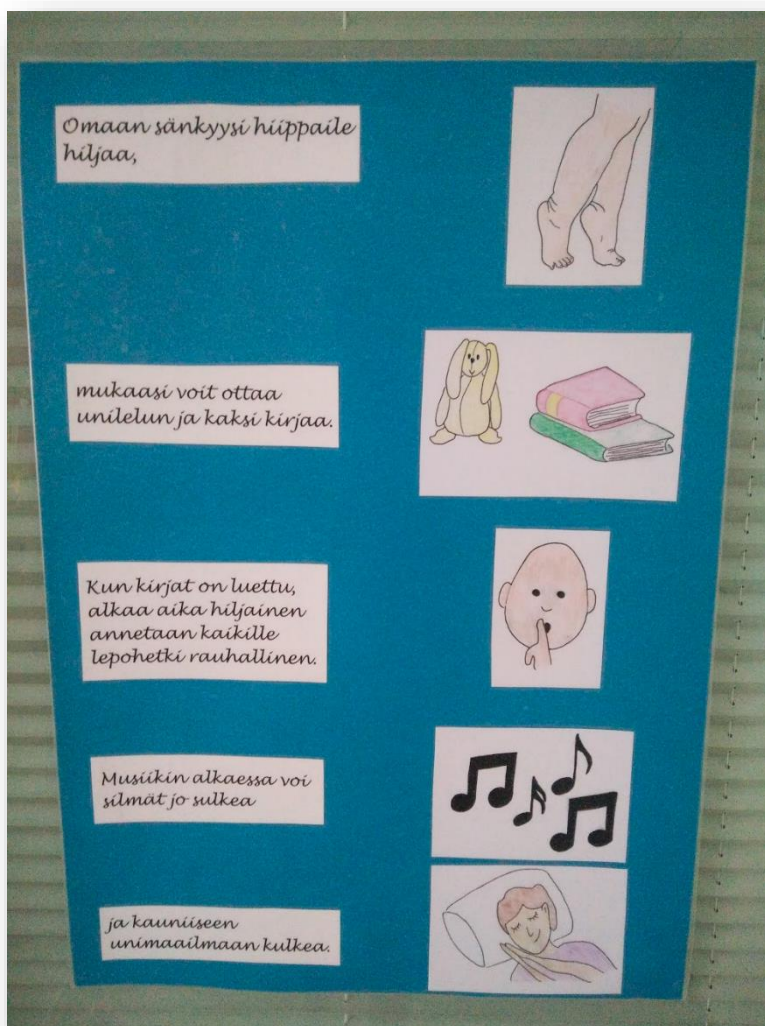

Nukkaritaulu

Tavoitteet: Nukkaritaulun tavoitteena on selkiyttää lapsille, miten lepoaika etenee ja miten nukkumahuoneessa toimitaan.

Käyttö: Taulu on hyvä kiinnittää esimerkiksi nukkumahuoneen oveen lasten tasolle. Kasvattaja voi ottaa lapsen yksilöllisesti huomioon jo nukkarin ovella ottamalla lapsen yksikerrallaan vastaan sekä luomalla rauhallista tunnelmaa lukemalla lapselle nukkaritaulutorun. Esimerkiksi uudelle lapselle nukahtamistilanne voi olla herkkä ja hyvin erilainen mihin lapsi on kotona totunut. Sen vuoksi kuvasarjan ja lorun avulla jäsennetty nukkumahuoneen kuvataulu auttaa lasta jäsentämään miten uudessa tilanteessa tulisi toimia. Nukkumahuoneen säännöt koskevat myös kasvattajia, jolloin hekin puhuvat hiljaa.

Vinkki: Jonain päivänä kasvattaja voi loruja lukiessa antaa lapselle pallohierontaa, toisena päivänä taas pitää sylissä, kolmantena silitellä tai piirrellä sormella lapsen selkään ja niin edelleen.

Sääntökuvataulut

Tavoitteet: Sääntökuvataulujen tavoitteena on kertoa selkeästi ja johdonmukaisesti kuvien avulla päiväkodin säännöistä, jotta lapset osaisivat toimia yhdessä sovittujen asioiden mukaisesti.

Käyttö: Kuvataulut tai vain vihreä positiivisista säännöistä kertova kuvataulu kiinnitetään ryhmän yleisiin tiloihin lasten näkökorkeudelle. Tauluihin on valittu sen verran sääntöjä, että lapset pystyvät niitä noudattamaan. Säännöt ovat kaikki sellaisia, joita lapsi voi kuvatauluja tarkastelemalla noudattaa. Lasten kanssa käydään läpi kuvien tarkoitus, jotta lapset ymmärtävät sääntöjen merkityksen. Mikäli lapsi rikkoo sääntöjä, tulee häntä ohjata tilanteessa oikeaan toimintatapaan.

Vinkki: Sääntökuvien olisi hyvä esittää vain sallittuja tilanteita, sillä visuaalisen efektin luoma vaikutus on niin suuri, että esimerkiksi potkimista kieltävän kuvan vaikutus voi olla päinvastainen. Sallittuja sääntöjä voi käydä läpi arkisen toiminnan ohella pitämällä esimerkiksi ystävällisten tekojen viikon, jolloin jokaisesta ystävällisestä teosta tai toisen auttamisesta saa sydämenmallisen helmen. Helmet voidaan kerätä ryhmän yhteiseen purkkiin ja purkin täytyttyessä voidaan tehdä koko ryhmän kanssa jotakin lasten valitsemaa mieleistä puuhaa.

KUVASTRUKTUURI

Käsienpesukuvat

Tavoitteet: Käsienpesukuvat opettavat lasta pitämään huolta omasta käsihygieniastaan. Kuvien avulla pilkotut käsienpesun vaiheet tukevat lasta ohjeen noudattamisessa ja omatoimisuudessa. Lisäksi kuvat toimivat muistutuksena käsienpesusta.

Käyttö: Kasvattajan käydessä kuvat yhdessä lasten kanssa vaihe vaiheelta läpi saavat kuvat niille tarkoitetun merkityksensä. Käsienpesuvaiheita kuvaavassa järjestyksessä kuva hihasta ja nuoli ylöspäin ei yksinään kerro lapselle mitä pitäisi tehdä, mutta kun kasvattaja sanoittaa kuvan tapahtuman ja näyttää konkreettista esimerkkiä ymmärtää lapsi mitä juuri sillä kuvalla tarkoitetaan.

Vinkki: Pienempien lasten ryhmiin voi tehdä omat kuvat, jotka eivät sisällä niin montaa vaihetta.

Pukeutumisjärjestys

Tavoitteet: Pukeutumistilanteissa lasta voi rauhoittaa kuvat pukeutumisjärjestyksestä, sillä kuvien avulla hän saattaa hahmottaa paremmin missä järjestyksessä vaatteet tulee pukea. Tässäkin kuvastruktuurissa vaiheiksi pilkotut ohjeet tukevat lasta omatoimisuuteen ohjeiden noudattamisessa ja selkiyttävät toimintaa. Onnistuminen ohjeen avulla motivoi lasta yrittämään pukeutumista uudelleen seuraavalla kerralla.

Käyttö: Vaatteiden kuvat on kiinnitetty kartonkiin lukusuunnan mukaisesti pukeutumisjärjestyksessä, jolloin lapsi pystyy tarkistamaan kartongista, mikä vaate tulisi seuraavaksi pukea. Kuvien alla olevaa helmeä voi siirtää pukeutumisen edetessä ja tarkistaa mikä vaate puetaan seuraavaksi. Jatkopalan voi kiinnittää esimerkiksi eteisen oveen, jossa kengät ja hanskat puetaan. Nämäkin kuvat tulee sijoittaa riittävän alas, jotta lapsi pystyy itse siirtämään kuvataulussa olevaa helmeä.

Vinkki: Kuvia voi lisätä ja vaihdella tarpeen ja säätilojen mukaan. Kartongin voi joku kerta ottaa mukaan aamupöydälle ja järjestää kuvat yhdessä lasten kanssa oikeaan järjestykseen sekä pohtia mitä vaatteita sillä kerralla kannattaa ja tarvitsee ulos pukea.

Päivätaulu

Tavoitteet: Lapsi pystyy päivätaulusta katsomaan mitä seuraavaksi tapahtuu. Se luo lapselle turvallisuuden tunnetta ja lapsi oppii jäsentämään aikaa ymmärtämällä, monenko kuvan päästä tapahtuu mitään. Päivätaulu olisi hyvä käydä läpi lyhyesti ja kiinnostavasti. Sääkartta auttaa lapsia päättämään, miten milläkin säällä kannattaa pukeutua.

Käyttö: Kuvat asetellaan lukusuunnassa vasemmalta oikealle. Päivätaulun tarkasteluhetkellä aamupiirissä käydään läpi viikonpäivä, päiväohjelma ja päivän sää. Vuodenaiakaa voi pohtia ajoittain esimerkiksi kerran viikossa – kerran kuukaudessa. Ryhmien lasten ikäjakaumien vuoksi päivätaulu on pidetty maltillisena eikä esimerkiksi päivämäärän, kuukauden ja vuoden läpi käyminen ole tarkoituksenmukaista, sillä aikakäsitteet alkavat hahmottua paremmin kalenterin tarkkuudella vasta 5-6- vuotiaana tai myöhemmin.

Vinkki: Kuvat voi asetella seinälle joka viikon alussa yhdessä lasten kanssa tai ne voi sekoittaa ja laittaa oikeaan järjestykseen lasten kanssa. Kuvia voi kiinnittää muuallekin kuin seinälle esimerkiksi tarramattoon tai narulle pyykkipoikien kanssa. Kaikkia kuvia ei tarvitse käydä joka päivä läpi vaan ne voi käydä läpi esimerkiksi kerran tai kaksi viikossa tai säätilan silloin, kun säässä tapahtuu jotakin muutoksia.

Lähteet:

Aro, T. & Siiskonen, T. 2014. Millaista on hyvä tuki? Teoksessa Siiskonen, T.; Aro, T.; Ahonen T. & Ketonen R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. 4., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus 188–200.

Galley, S. 2015. Creating an inclusive environment for supporting children with English as an Additional Language. Teoksessa K. Brodie & K. Savage (toim.) *Inclusion and Early Years Practice*. Abingdon: Routledge, 33–55.

Heister Trygg, B. 2005. GAKK – Grafisk AKK. Om saker, bilder och symboler som Alternative och Kompletterande Kommunikation. Malmö: Södra regionens Kommunikationscentrum.

Ketonen, R., Launonen, K., Ikonen, A., Salmi, P. Palmroth, A., Röman, M. & Mattinen, A. 2014. Kieli ja viestintä. Teoksessa Siiskonen, T.; Aro, T.; Ahonen T. & Ketonen R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. 4., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus 201–225.

Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.